

MASARYKOVA UNIVERZITA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav české literatury a knihovnictví

Bakalářská diplomová práce

2018

Pavčina Zpěváčková

MASARYKOVA UNIVERZITA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav české literatury a knihovnictví

Český jazyk a literatura

Pavλίna Zpěváčková

Motiv žárlivosti ve vybraných prózách Zikmunda

Wintra

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Zuzana Urválková, Ph.D.

2018

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Brně dne 15. 6. 2018

.....

Pavčina Zpěváčková

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce Mgr. Zuzaně Urvákové, Ph.D., za cenné připomínky a rady, ochotu, čas, trpělivost a vstřícnost. Děkuji také své rodině a přátelům za podporu, kterou mi po celou dobu studia poskytovali.

Anotace

Bakalářská diplomová práce se zabývá poetikou tvorby Zikmunda Wintra, českého beletristy a historika 19. století. Těžiště práce tvoří interpretace tří vybraných povídek (*Peklo*, *Judit zlé paměti*, *Rozina sebranec*), v nichž dominuje motiv žárlivosti. Cílem je postihnout způsob, jakým Zikmund Winter tematizuje projevy této emoce, jak ji zapojuje do typologie, axiologie, konstelace a konfigurace postav. V textu je poukázáno na faktory, které vedou k vzniku žárlivosti, a také na způsoby řešení partnerského konfliktu tohoto typu. V závěru je ukázána míra zastoupení jednotlivých prvků literárních směrů 19. století, a to realismu, naturalismu a neoromantismu.

Klíčová slova

Zikmund Winter, *Peklo*, *Judit zlé paměti*, *Rozina sebranec*, žárlivost, partnerské vztahy, realismus, naturalismus, neoromantismus

Annotation

The bachelor diploma thesis focuses on the poetics of Zikmund Winter who was Czech writer and historian of the 19th century. The focus of this work is the interpretation of three selected stories (*Peklo*, *Judit zlé paměti*, *Rozina sebranec*) in which jealousy is the principal theme. The aim is to express how Zikmund Winter works with jealousy, how he makes displays of it as a theme and its integration into typology, axiology, and configuration of characters. Factors which lead to origin of jealousy are adverted in this work as well as solutions to conflicts in relationship of that type. In the end it is shown the extent of elements of literary movements of 19th century, particularly realism, naturalism and neo-romanticism.

Keywords

Zikmund Winter, *Peklo*, *Judit zlé paměti*, *Rozina sebranec*, jealousy, relationships, realism, naturalism, neo-romanticism

Obsah

Úvod.....	7
1 Život a poetika beletristického díla Zikmunda Wintra.....	8
1.1 Život.....	8
1.2 Poetika beletristického díla.....	9
2 Literárněhistorická recepce díla Zikmunda Wintra.....	15
3 Dobová literárněkritická recepce díla Zikmunda Wintra.....	19
4 Žárlivost	23
5 Analýza žárlivosti ve vybraných prózách Zikmunda Wintra.....	25
5.1 Peklo	25
5.1.1 Děj a zápletka.....	25
5.1.2 Typologie, konstelace a axiologie postav	25
5.1.3 Motiv žárlivosti.....	28
5.2 Judit zlé paměti.....	32
5.2.1 Děj a zápletka.....	32
5.2.2 Typologie, konstelace a axiologie postav	32
5.2.3 Motiv žárlivosti.....	34
5.3 Rozina sebranec	36
5.3.1 Děj a zápletka.....	36
5.3.2 Typologie, konstelace a axiologie postav	36
5.3.3 Motiv žárlivosti.....	38
Závěr.....	40
Literatura	42
Primární literatura.....	42
Dobové recenze	42
Sekundární literatura.....	43

Úvod

Motiv žárlivosti a mezilidské vztahy či vztahové problémy mají v literatuře obecně pevné místo. Nemusí jít přitom pouze o žárlivost mezi partnery, ale také o žárlivost mezi sourozenci, rodičem a dítětem atp. Pohádky jsou plné ukázkových příkladů těchto typů a jejich cílem je převést komplikované lidské vztahy do srozumitelného jazyka tak, aby je dítě bylo schopno lépe chápat. Tento text se však bude zabývat pouze žárlivostí zakoušenou mezi páry. Rozbor jiných typů žárlivosti se tak může stát podnětem pro další zkoumání. Analýza zmiňované emoce se bude zakládat na třech vybraných prózách významného beletristy a historika druhé poloviny 19. století, Zikmunda Wintra (1846–1912), a to na povídkách *Peklo*, *Judit zlé paměti* a *Rozina sebranec*.

Novely nespojuje pouze tento motiv, ale také tragika osudů jednotlivých postav. Vždy se tu platí životem. Cílem práce proto bude postihnout projevy této negativní emoce a faktory, které vedou k jejímu vzniku, případně stupňování. Bude pozorována typologie, konstelace a axiologie postav – jakým způsobem se vyrovnávají s žárlivostí svého druhu, jaké jsou jejich reakce a jak je řešen partnerský konflikt tohoto typu.

Předkládaný text se bude skládat z několika částí. Nejprve krátce představím autorův život a jeho poetiku. Zde se zaměřím na základní rysy spisovatelovy tvorby, které pro lepší představu doložím různými příklady z jeho povídkových děl. V tomto případě se budu opírat zejména o studie Jaroslavy Janáčkové, Věry Brožové a o sborník s názvem *Zikmund Winter mezi historií a uměním*; kapitolu doplním také svými poznatky z četby. Na řadu pak přijde dobová literárněhistorická recepce Wintrovy tvorby obecně v jednotlivých studiích a syntézách. Na tuto část naváže literárněkritická recepce díla Zikmunda Wintra nalezená v dobových periodikách. Následující kapitola bude pro upřesnění a přiblížení pojmu charakterizovat žárlivost na základě odborné literatury z oblasti psychologie. Půjde o publikace *Othelon aneb manuál o žárlivosti* Miroslava Plzáka a *Láska a žárlivost* Rolfa Merkleho. Poslední část bude zahrnovat interpretaci třech vybraných děl.

Vzhledem k tomu, že se ve Wintrově beletristické tvorbě prolíná několik uměleckých a literárních postupů 19. století (neoromantismus, realismus a naturalismus), pokusím se v závěru také na základě zjištěných poznatků doložit, jakou měrou jsou v jednotlivých prózách zastoupeny a jakou mají podobu a funkci.

1 Život a poetika beletristického díla Zikmunda Wintra

1.1 Život

Zikmund Winter se narodil v Praze 27. 12. 1846 do rodiny zvoníka kostela sv. Ducha a posluhovačky. Dětství prožil v prostředí pražských kostelů, které se mu svým rušným obřadním životem (křtiny, svatby a pohřby) stalo inspirací.¹ Vystudoval pražské Akademické gymnázium, posléze pokračoval na filozofické fakultě, kde získal doktorát. Předmětem jeho zájmu se stala především historie, odkud později čerpal náměty pro svou vlastní beletristickou tvorbu. Největší zaujetí ovšem jevil o kulturní život českých měst v 15. až 17. století.² Během univerzitních studií Wintra formovali a výrazně ovlivnili jako historika Václav Vladivoj Tomek a Josef Emler, který jej vyškolil v práci s archivními prameny a v paleografii.

Mladý student však své zájmy neomezoval pouze na historii. Živě se zajímal o literaturu, jazyky, hudbu, divadlo, dějiny umění nebo právní dějiny. Byl také aktivní, co se týče společenského života. Stal se členem Akademického čtenářského spolku, který utvářel Wintrův zájem o literaturu, a stál u zrodu Historického klubu.³

Po studiích krátce působil jako profesor historie na střední škole v Pardubicích. Poté se, rovněž jako středoškolský profesor historie, uchýlil do Rakovníka. Desetiletý pobyt v tomto středočeském městě měl pro Wintra jako kulturního historika obrovský význam. Zde totiž navštěvoval městský archiv, odkud čerpal znalosti pro své kulturněhistorické studie „z času rozkvětu měst v 16. století“.⁴ Informace získané z tohoto prostředí zužitkoval nejen ve svých odborných článcích, ale také v prozaické tvorbě. Městské knihy a soudní zápisy se mu staly nevyčerpatelnou studnicí inspirace, kterou přetvořil v literární dílo.

Z Rakovníka se přesunul do Prahy, kde opět na pražském Akademickém gymnáziu, jež kdysi navštěvoval, působil jako středoškolský profesor historie. I zde se ve svých volných chvílích věnoval badatelské činnosti. Vzhledem k tomu, že je autorem rozsáhlého vědeckého

¹ JIROUŠEK, Bohumil. Zikmund Winter v době univerzitních studií. In *Zikmund Winter mezi historií a uměním: Materiály z mezioborové vědecké konference, pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR, Muzejním spolkem královského města Rakovníka a Okresním muzeem Rakovník*. BROŽOVÁ, Věra (eds.). Vyd. 1. Rakovník: Okresní muzeum Rakovník, 1996, s. 24.

² BLŮML, Josef. Kulturní historik Zikmund Winter. In *Zikmund Winter mezi historií a uměním: Materiály z mezioborové vědecké konference, pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR, Muzejním spolkem královského města Rakovníka a Okresním muzeem Rakovník*. BROŽOVÁ, Věra (eds.). Vyd. 1. Rakovník: Okresní muzeum Rakovník, 1996, s. 52.

³ JIROUŠEK, Bohumil. Zikmund Winter v době univerzitních studií. In *Zikmund Winter mezi historií a uměním: Materiály z mezioborové vědecké konference, pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR, Muzejním spolkem královského města Rakovníka a Okresním muzeem Rakovník*. BROŽOVÁ, Věra (eds.). Vyd. 1. Rakovník: Okresní muzeum Rakovník, 1996, s. 24.

⁴ BROŽOVÁ, Věra. „Zikmund Winter“. In MERHAUT, Luboš (eds.). *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 4. U–Ž. 2. sv. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, s. 1630.

i prozaického díla, byl svými současníky a přáteli hodnocen jako pracovitý, pečlivý a neúnavný sběratel archivního materiálu. Údajně si nejednou přál, aby měl den 50 hodin.⁵ Pevné a dlouholeté přátelství pojilo Zikmunda Wintra například s Aloisem Jiráskem, ač stál jako spisovatel historické prózy v jeho stínu, dále s lékařem Josefem Thomayerem, spisovatelem Karlem Václavem Raisem, právníkem Josefem Stupeckým a spisovatelem Matějem Anastasiem Šimáčkem. S těmito muži také působil v redakci časopisu *Zvon*,⁶ v němž rovněž publikoval své texty.

Prašné prostředí archivů Wintrovu zdraví neprospívalo. Rozvinula se u něj krční nemoc, která mu později bránila v dalším studiu pramenného materiálu a v návštěvách svých přátel, „*při nichž se uplatňoval jako skvělý společník se smyslem pro humor a pro sebeironii*“.⁷ Zemřel 12. 6. 1912 v lázních Bad Reichenhall během léčebného pobytu.⁸

1.2 Poetika beletristického díla

Umělecké dílo Zikmunda Wintra bývá v literárněhistorických syntézách tradičně řazeno k realismu. V jeho prózách však můžeme nalézt stopy neoromantismu i naturalismu. Prvky neoromantismu se v jeho tvorbě váží například k popisu přírody, která konkrétně v povídce *Vojáčka* plní funkci pietního obřadu poté, co se nešťastná vojácká žena utopí a ukončí tak svůj mladý život:

„A tu noc pod tichou hladinou vodní v hluboké tůni po dlouhém čase zas poprvé klidně spala žena vojácká. A bílé hvězdy tichou svoji záři na vodu lily, a to byly vysoké svíce k pohřbu ženy šťvané, zmučené. [...]

Nad vodou ticho, když slavík písničku skončil, a chvilkami pak ozývaly se šelesty v listech, jako by duchové nad vodou vzlykali.“⁹

K prvkům romantismu neodkazuje pouze básnické líčení tiché a klidné přírody, ale také duchové, kteří se váží k nadpřirozenu, což je jeden z mnoha atributů romantické literatury.

⁵ ZÍBRT, Čeněk. Dr. Zikmund Winter. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*, 1907, roč. 37, č. 3, s. 250.

⁶ BROŽOVÁ, Věra. „Zikmund Winter“. In MERHAUT, Luboš (eds.). *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 4. U–Ž. 2. sv. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, s. 1630.

⁷ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Zikmund Winter (1846–1912). In *Česká literatura od počátků k dnešku*. LEHÁR, Jan a kol. Vyd. 2. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 346.

⁸ BROŽOVÁ, Věra. „Zikmund Winter“. In MERHAUT, Luboš (eds.). *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 4. U–Ž. 2. sv. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, s. 1630.

⁹ WINTER, Zikmund. *Povídky*. Vyd. 1. Brno: Host, 2009, s. 156.

Vzpomeňme například Máchův *Máj*, kde se v prvním intermezzu připravuje sbor duchů na přijetí mrtvého (Viléma). Nápadně podobná *Máji* může být též krajina ozářená měsícem, či utonutí (stejně jako Jarmila i vojačka ukončila svůj život skokem do vody).

V jiném případě, v povídce *Člověk zmařený*, vnitřně rozervaný problémový hlavní hrdina, a nadto blázen, utíká před svými přísnými adoptivními rodiči, kteří se snaží jej přimět, aby se vyučil, a před rakovnickou společností do přírody na své rodné místo. Tady hledá útočiště a pochopení, kterého se mu nedostává.

Naturalistické tendence jsou patrné například v případech, kde jsou tematizovány partnerské vztahy a jejich rozklad. V novele *Peklo* mezi manželi v důsledku Leliových záletů probíhají neustálé hádky, které jsou doprovázeny rvačkami. Ze zoufalství nakonec Alžběta utápí svůj žal v alkoholu a opilá se dopustí vraždy nevinné dívky. K rozkladu vztahů v důsledku žárlivosti dochází také v novelách *Krátký jeho svět*, jež rovněž končí vraždou nevinného člověka, *Judit zlé paměti*, kde chorobné podezírání z nevěry a kruté zacházení s vlastní ženou ji dovede až k otravě manžela, a v *Rozině sebranci*, kde se Rozina z nešťastné lásky vrhá do věkově nerovného manželství, muži je posléze nevěrná, proto si zednický mistr Karf najme vraha, aby Rozinu odstranil. Rozina je dokonce predestinována pro takový osud, jak nám v průběhu knihy naznačuje vypravěč, protože je jako sirotek vychovávána pěstouny, v důsledku čehož je společností ostrakizována. Všechny tyto prózy spojuje žárlivost jednoho z partnerů a problém násilí. Ve *Vojačce* mladý žoldněrský voják Lorenc Hoff trápí svou manželku, aby se jí zbavil, a nakonec ji prodá jinému za turecký šátek. Mimo uvedené příklady se naturalistická poetika projevuje též v dokumentárnosti, kdy autor vycházel z archivních pramenů, což vytváří dojem autenticity vyprávěného příběhu, a ve „stylizaci vypravěče do role kronikáře (svědka) příběhu“.¹⁰

Na rozdíl od Aloise Jiráska, který se ve svých uměleckých dílech zaměřoval na významné historické události (například husitství), Zikmund Winter sice situuje své „obrázky“ do doby Rudolfa II., avšak „neilustruje historii, ale vybírá z ní konkrétní příběhy“.¹¹ Rudolfská doba je mu pouze pozadí, v němž zaznamenává každodenní individuální osudy lidí, zaměřuje se na jejich bohatý vnitřní život, cítění a tragédie.¹² Wintrový postavy jsou často

¹⁰ URVÁLKOVÁ, Zuzana. Romantická stopa ve Wintrově novelistické povídce Vojačka. *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*, 2008, roč. 56, č. 10, s. 153.

¹¹ JIRÁSEK, Bohumil. K poetice Wintrových rakovnických obrázků. In *Zikmund Winter mezi historií a uměním: Materiály z mezioborové vědecké konference, pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR, Muzejním spolkem královského města Rakovníka a Okresním muzeem Rakovník*. BROŽOVÁ, Věra (eds.). Vyd. 1. Rakovník: Okresní muzeum Rakovník, 1996, s. 145.

¹² JIRÁSEK, Bohumil. K poetice Wintrových rakovnických obrázků. In *Zikmund Winter mezi historií a uměním: Materiály z mezioborové vědecké konference, pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR, Muzejním spol-*

antihrdinové, nejsou to šlechticové, u který se hrdinství předpokládá, ale většinou se jedná o outsidersy, lidi na okraji společnosti,¹³ kteří nezapadají do společnosti a kteří se ocitají v mezních životních situacích, jež pro ně mají tragické následky. Viktor Dyk charakterizuje Wintra jakožto pozorovatele života prostých lidí, měšťanů, jako „*milence zašlých věcí a zašlých lidí*.“¹⁴ Přesto jsou tito lidé morálně vyspělými jedinci mnohdy trpícími sobeckostí a rozmary svého okolí. Postavy bývají zapleteny do sítě problémů jiných a stávají se oběťmi lží, což v mnoha případech končí jejich smrtí. Tak zhasíná život nevinné mladé služebné Adličky z povídky *Peklo*, která zemřela rukou své paranoidní paní, jež ji podezřívala z toho, že se schází s jejím mužem. Podobný je i osud služebné Judit z novely *Judit zlé paměti*, která sice kryje milostná dostaveníčka Magdaleny, předtím ji však častokrát varuje před možnými důsledky jejích činů, a nakonec je neprávem obviněna z travičství, uvězněna a popravena. Winter si svého antihrdinu nechá projít peklem, všelijakými strastmi a utrpením, až se zdá, že jej vývoj událostí zcela semele. Nezřídka je hrdina křivě obviněn z prohřešku, ne-li rovnou ze zločinu, a postaven před vrchnost či justici. Osoby nejsou schopny se bránit, zachovávají mlčení, nevědí, jak se hájit vůči obviněním, což může působit tak, že jsou ke své situaci, do které se dostaly lhostejné nebo pasivní. Některé postavy se však svému postavení nečekaně vzeprou. Vojačka, aby se vyhnula vynucenému soužití s jiným vojákem, kterému ji její muž prodal, raději spáchá sebevraždu. Stejně tak Anna Říhová z *Bezbožnice*, již psychicky i fyzicky týrá její tchyně, v manželovi nenachází zastávce, a proto pomýšlí na sebevraždu, kterou také uskuteční s jednou jedinou výčitkou adresovanou muži: „*Tys byl druhé srdce moje, a tys mne také bil*.“¹⁵

Některé postavy nejsou typickými postavami, za jaké bychom je mohli považovat. Vybočují z postavení, jaké je jim v povídkách přisouzeno. Jedná se o svár s tradiční typologií, určitým způsobem nezapadají do skupiny, ve které se ocitly nebo do které je zařadila společnost. Vojačka není typickou vojačkou, je charakterizována jako jemná a něžná dívka, cudná, naprosto odlišná od jiných žen stejného postavení. I chováním se lišila. Vypravěč doslova říká: „*Je to nějak jiná vojačka nežli ty některé mladé, co tu pobíhají v rynku, nebo ony ženy podstatné, brutální, jež rozčepýřené, rozhalené posedávají při vozích, při hrncích, krmíce sebe a děti své*.“¹⁶ Později se dozvídáme, že je původem měšťanská dcera, která utekla od rodičů za Lorencem Hoffem slibujícím jí lásku. Stejně tak Jana z povídky *Panečnice* nepatří

kem královského města Rakovníka a Okresním muzeem Rakovník. BROŽOVÁ, Věra (eds.). Vyd. 1. Rakovník: Okresní muzeum Rakovník, 1996, s. 147.

¹³ Ženy vojáků, panečnice (prostitutky), blázni, žebráci, sebevrahové či služky.

¹⁴ DYK, Viktor. Zikmund Winter. *Lumír*, 1912, roč. 40, č. 9, s. 428.

¹⁵ WINTER, Zikmund. *Obrázky*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1972, s. 172.

¹⁶ WINTER, Zikmund. *Povídky*. Vyd. 1. Brno: Host, 2009, s. 127.

mezi lehké ženy, ač ji společnost do této sociální skupiny zařazuje. Jana otěhotněla ještě předtím, než se vdala a její nastávající muž před svatbou zemřel. Dítě se pak narodilo mrtvé a rodiče byl její prohřešek radními odpuštěn, dostalo se jí však pokárání od kněze. Ono pokárání, vnímáno jako ztráta cti, způsobilo, že byla mylně považována za panečnici. Získala tím nálepku nečestné, nemravné ženy a svou roli sehrály rovněž pomluvy lidí, kteří neznali Janin skutečný příběh.

Spisovatelovy prózy jsou přitažlivé také z hlediska psychologické kresby postav, noří se do jejich nitra, je znalcem lidských povah a čtenář má možnost pochopit některé pohnutky jejich jednání. Směřuje k „*psychologickému uchopení jejich individuálních tragédií.*“¹⁷ Má schopnost pro povahovou drobnokresbu,¹⁸ kdy na malé ploše dokáže předestřít charakter postavy, a to velmi výstižně:

„Chraň Bůh, pan Kolín dbal cti své a mimo to byl v pomstě hotový ďábel, na koho se zazlíl, tomu nechtěl odpustiti ani na budoucím světě. Ale paní Manda nebála se ho proto, že byl z mužů, kteří pro samý hamizný výdělek peněžitý doma nevidí a neslyší. [...] Na soudní a prokurátorské věci míval oko přebystré, na domácí věci míval na očích mlhu tak zcela podle přísloví: ‚Vně okáč, doma krt slepý byl.‘“¹⁹

Nezřídkou mají záporné postavy také nepěkný vzhled, podoba koresponduje s povahou. Například Mikuláš z povídky *Rozina sebranec* je popisován jako zjizvený a ošklivý muž. Během příběhu čtenáři nabývají dojmu, že má něco za lubem, ale teprve v závěru se naše domněnka potvrzuje. Z Mikuláše se totiž vyklube nájemný vrah, kterému Karf zaplatil, aby Rozinu zabil. I Karf je nepěkného vzezření, má scvrklou kůži, tvarohovitou nažloutlou pleť a pod očima váčky. V průběhu děje se pak jeho vizáž ještě zhoršuje tím, jak plánuje vraždu své ženy a citově strádá. Také Bonideus přezdívaný Dobrá věc koupenu vojačku odmítající se mu podvolit bil, byl starý, ošklivý, zjizvený a měl pouze tři zuby. Můžeme si také povšimnout kontrastu, který vytváří Bonideova přezdívka s jeho povahou.

Rozpor, jaký vytváří přízvisko s pozdějším surovým chováním starého vojáka vůči Hoffově ženě, ve čtenáři vyvolává moment zklamaného očekávání. Autor recipienta zprvu nechá se domnívat, že vojačka se ocitne v dobrých rukou poté, co od vlastního muže zakouší násilí a Bonideus se jí zastává. Tento předpoklad se vzápětí ukáže jako chybný, když starý

¹⁷ BROŽOVÁ, Věra. Komentář. In *Povídky*. WINTER, Zikmund. Vyd. 1. Brno: Host, 2009, s. 348.

¹⁸ DRESLER, V. Zikmund Winter jako belletrista. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*, 1911, roč. 41, č. 5, s. 332.

¹⁹ WINTER, Zikmund. *Obrázky*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1972, s. 274.

žoldák dělá totéž, až mladou ženu dožene k sebevraždě. Podobně je tomu i u některých jiných postav, od kterých očekáváme určité chování, jež by mělo být adekvátní roli, jakou mu autor přisoudil. Páter Antonín z novely *Rozina sebranec* kleje a jeho slovník není zrovna takový, jaký bychom od převora očekávali. Manžel Jany Říhové z povídky *Bezbožnice* se manželky před svou matkou nezastane, ba i on svou ženu tu a tam uhodí. Vážený měšťan a rektor Marchio z povídky *Krátký jeho svět* je záletník, má nepříliš vysoké mínění o ženách a je také nepřímo zodpovědný za smrt nevinného kantora Jana Pistora.

Kromě výše zmíněného se Wintrovy prózy vyznačují humornými průpovídkami postav nebo vtipnými komentáři vypravěče, když hodnotí zevnějšek nějaké osoby, komickými prvky a paradoxem. Autorův humor je nadčasový a zábavný, rozmarný i potutelný.²⁰ O tom konec konců svědčí následující ukázka, v níž vypravěč přibližuje čtenáři vzhled Rozininy matky: „Žena obstarožná s pěkným čepečkem na šedivé hlavě a s malými vousisky ležatými i stojatými pod nosem, na bradě, na bradavicích, jež činily na vyzáblé tváři tři nepravdělně rozházené kopečky.“²¹ Wintrův smysl pro komičnost se projevuje mimo jiné i v dialozích postav, a to volbou a kombinatorikou slov či slovních spojení: „Obeslal jsem k dnešku toho bednáře, co spravuje nám sudy, ale sám je jako dřavý sud, pije jako dřavý sud! [...] Vari dál, sic ti tu otevřenou hubu zašiju jako tu díru na kalhotách!“²² Autorovy prózy obsahující takto použité žertovné prvky jsou zároveň prostoupeny trpkou ironií. Je to hořké pousmání nad vývojem událostí, nad zmařenými životy²³ a nespravedlností, která zasahuje nevinné lidi, což v recipientech vyvolává soucit a rozhořčení. Násilnou smrtí končí život mladé služebné Adličky z *Pekla*, která je Alžbětou podezřívána z toho, že se schází s jejím mužem. Paradoxem je zasažena novela *Judit zlé paměti*, kde Judit je věrnou služebnou své paní Magdaleny a kryje její dostaveníčka. Nakonec je to právě Judit, na koho Kolínova žena svede obvinění z travičství. Smrt z rukou žárlivého manžela Marty Bognarky potká týnského učitele Jana Pistora, jenž se snaží Martu i jejího milence Marchia přimět, aby svůj poměr ukončili. Kryštof Bognar si tak mylně vyloží, že svůdcem jeho ženy je Jan.

Rafinovanost výpovědi Zikmunda Wintra spočívá v komentátorských a vypravěčských vstupech, prostřednictvím čehož navazuje kontakt se čtenářem, vybízí ho k aktivitě a ke spoluúčasti na ději. Toho dosahuje vypjatými situacemi, které emočně působí na adresáta, a ty následně okomentuje hořkými a ironickými slovy. Zpravidla se tak děje v závěru povídek. Ve

²⁰ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Humor Zikmunda Wintra a jeho ironie. In *Stoletou alejí: o české próze minulého věku*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 273.

²¹ WINTER, Zikmund. *Rozina sebranec*. Vyd. 1. Třebíč: Akcent, 2010, s. 46.

²² *Ibid.*, s. 9 a 49.

²³ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Humor Zikmunda Wintra a jeho ironie. In *Stoletou alejí: o české próze minulého věku*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 275.

Vojačce strůjce veškeré manželčiny bolesti nedojde spravedlnosti, což je také vypravěčem suše a výsměšně konstatováno: „*Hoff byl a zůstal poctivým, počestným měštěninem Staré Prahy. A měl viset!*“²⁴ Rovněž Jan Karf, jenž proti své ženě strojil úkladnou vraždu, se vyhnul odsouzení: „*Mistr zedník Jan Karf puštěn na svobodu, poněvadž nebylo proti němu důkazů světlých [...]*“²⁵ Čtenář se tak může cítit rozhořčen, ale vzápětí se dočká mírné satisfakce: „*Vrah Mikuláš [...] byl pochován na břehu vltavském mezi mrchy.*“²⁶ Vypravěč promlouvá nejen k adresátům, ale také k samotným postavám, oslovuje je: „*Zedníku Karfe, špatně počítáš, míníš-li, takto že polepšíš ženu!*“²⁷ Potrestán není ani Hynek Albrecht Míčan z Klinštejna z povídky *Dvě košile*, jenž unese dva poddané jiného šlechtice a proti jejich vůli je vězní na svém hradě. Skutek je hodnocen slovy: „*A co stalo se statečnému rytíři za to, že kolik hodin cesty vlekl nahé lidi na provaze jako řezník dobytčata? Nic.*“²⁸ Tímto osobitým stylem směřuje Zikmund Winter k moderní próze. Bohumil Jirásek dokonce podobné rysy shledává ve Vančurově díle a ve Wintrově textech spatřuje vančurovsky moderní vstupy.²⁹

Nedílnou součástí historických „obrázků“ je použití archaického lexika. Toho využívá nejen proto, aby docílil větší autenticity příběhu a aby se snažil věrně rekonstruovat historické události, ale také k ozvláštnění textu a pobavení. V spisovatelově slovní zásobě se objevují rovněž neologismy (pivosrkači, duplžrádce), expresivní výrazy, například nadávky (accidenti, arcilotr, tuplpes), využívá přísloví, ustálená slovní spojení, lidová rčení a nápaditá přirovnání (pije jako dřevý sud, hlavou jako z tykve vyřezanou, seděla u rozbitého okna jako socha kamenná).³⁰

²⁴ WINTER, Zikmund. *Povídky*. Vyd. 1. Brno: Host, 2009, s. 158.

²⁵ WINTER, Zikmund. *Rozina sebranec*. Vyd. 1. Třebíč: Akcent, 2010, s. 222.

²⁶ *Ibid.*, s. 222.

²⁷ *Ibid.*, s. 161.

²⁸ WINTER, Zikmund. *Obrázky*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1972, s. 13.

²⁹ JIRÁSEK, Bohumil. K poetice Wintrových rakovnických obrázků. In *Zikmund Winter mezi historií a uměním: Materiály z mezioborové vědecké konference, pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR, Muzejním spolkem královského města Rakovníka a Okresním muzeem Rakovník*. BROŽOVÁ, Věra (eds.). Vyd. 1. Rakovník: Okresní muzeum Rakovník, 1996, s. 144.

³⁰ PEŠAT, Zdeněk. Dvě údobí Wintrových próz. In *Zikmund Winter mezi historií a uměním: Materiály z mezioborové vědecké konference, pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR, Muzejním spolkem královského města Rakovníka a Okresním muzeem Rakovník*. BROŽOVÁ, Věra (eds.). Vyd. 1. Rakovník: Okresní muzeum Rakovník, 1996, s. 140.

2 Literárněhistorická recepce díla Zikmunda Wintra

Na tomto místě se pokusím ukázat, jak je Zikmund Winter vnímán současnou literární vědou a jak je o něm psáno v dějinách české literatury. Na jedné straně k tomuto účelu poslouží díla tzv. kanonická, která mají charakter syntéz a vysokoškolských skript. Na straně druhé nahlédneme do dílčích literárněvědných studií.

Aleš Haman ve svém díle odhlíží od Wintrova života a zaměřuje se pouze na jeho tvorbu a její rysy, na rozdíl od *České literatury od počátků k dnešku*, *Lexikonu české literatury* či *Přehledných dějin literatury české*, kde je nejprve v úvodu krátce nastíněn spisovatelův život. V tomto směru může Hamanova kniha působit novátorsky. Aleš Haman stejně jako zmíněné syntézy Wintra považují za druhou nejvýznamnější osobnost historické prózy devatenáctého století (hned po Aloisi Jiráskovi), o čemž svědčí také fakt, že se mu věnují podrobněji než jiným autorům. Podle něj prózy jako *Rozina sebranec*, *Krátký jeho svět*, *Panečnice* a *Vojačka* předjímají svým pojetím postav Wintrovo vrcholné dílo – Mistra Kampana.³¹ Skládá obdiv spisovatelově znalostem historických reálií a „odlišnému, deziluzivnímu pohledu na jedince v dějinách.“³² Tuto svou tezi dokládá na příkladu *Roziny sebrance* a *Pekla*. Aleš Haman zdůrazňuje, že díky vytvoření plastického obrazu postav a jejich zobrazování v době rozpadu hodnot, se Winter přibližuje mladým autorům, například F. X. Šaldovi, ač k nim choval nevraživost.³³

O moderních tendencích v prozaikově tvorbě hovoří také *Česká literatura od počátků k dnešku*, přesto však „stál ve stínu populárnějšího Jiráska.“³⁴ V podkapitole *Odborné spisy* můžeme postřehnout náznak rehabilitace Wintrových vědeckých knih, které se staly předmětem kritiky soudobých historiků kolem Gollovy školy. Jaroslava Janáčková, autorka kapitoly, v níž se mimo jiné pojednává o Zikmundu Wintrovi, vidí přínos jeho odborných spisů v tom, že pracují s prameny, k jejichž ztrátě došlo za obou světových válek.³⁵ Dále uvádí, že archivní prameny ve svých raných dílech často cituje a chybějící informace dotváří svou fantazií, postupem času však cituje zřídka. Díky tomu „koncentruje všecku pozornost k nástrahám lidských cest a k nečekaným zvrátům individuálních osudů.“³⁶

³¹ HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně: Česká literatura devatenáctého století*. Vyd. 2. Praha: ARSCI, 2010, s. 286.

³² *Ibid.*, s. 287.

³³ *Ibid.*, s. 288.

³⁴ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Zikmund Winter (1846–1912). In *Česká literatura od počátků k dnešku*. LEHÁR, Jan a kol. Vyd. 2. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 347.

³⁵ *Ibid.*, s. 348.

³⁶ *Ibid.*, s. 349.

Věra Brožová Zikmunda Wintra v *Lexikonu české literatury* považuje za „jednu ze zakladatelských osobností české kulturní historie.“³⁷ Autorka příspěvku spatřuje v jeho díle sklon k složitějším syžetům a subjektivizovanému vyprávění. Postavy příběhů označuje za mravně čisté a citlivé, které trpí osamělostí a končí pak tragicky „uprostřed cynické a požívačné společnosti.“³⁸ I v této publikaci slovníkového charakteru se Wintrově vědeckým pracím dostává ospravedlnění. Kromě práce s již ztracenými prameny autorka hesla oceňuje také jeho zájem o dějiny každodennosti,³⁹ které se v té době ocitaly mimo zájmovou sféru historiků.

Panorama české literatury na ukázce *Krátký jeho svět* demonstruje, jak spisovatel spojuje v jedno poučení a pobavení, což ústí do psychologické charakteristiky hrdinů.⁴⁰

Ještě než Arne Novák v *Přehledných dějinách literatury české* přejde k výčtu Wintrových děl a k popisu jejích hlavních rysů, zmiňuje se o tom, že první kontakty Zikmunda Wintra s literaturou probíhaly prostřednictvím básní, jimž se podle něj věnoval „se skromným zdarem.“⁴¹ Prozaika označuje za „kronikáře měšťanstva, kněžstva a stavů učených.“⁴² Na rozdíl od F. X. Šaldy Novák psychologickou kresbu postav v jeho tvorbě nepostrádá. V některých povídkách spatřuje tematizování lidských vášní a otřesy vnitřních tragédií. V tom, že Winter nemá velké románové ambice jako Jirásek, Arne Novák problém nevidí. Naopak na novelách oceňuje „podivuhodnou kompoziční sevřenost.“⁴³ Z výčtu autorovy bibliografie za vrcholné práce považuje povídky s názvy *Peklo*, *Panečnice*,⁴⁴ *Vojačka*, *Rozina sebranec* a *Krátký jeho svět*. S uznáním hodnotí také distanci od sentimentálnosti a od národně výchovných snah. Podle něj Wintrovo tvůrčí umění vyniká úsečností a stručností, jadrností výrazu, archaickým stylem i jiskrným humorem, jež prostupuje ironie.⁴⁵

Sborník studií z mezioborové vědecké konference *Zikmund Winter mezi historií a uměním* se dívá na spisovatele jednak očima historiků, jednak očima literárních vědců. Co se týče příspěvků k Wintrovi jako historikovi, nesou se v duchu rehabilitace jeho kulturně histo-

³⁷ BROŽOVÁ, Věra. „Zikmund Winter“. In MERHAUT, Luboš (eds.). *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 4. U–Ž. 2. sv. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, s. 1630.

³⁸ Ibid., s. 1631.

³⁹ Předmětem historického bádání byly dlouhou dobu politické dějiny a muži, kteří je vytvářeli. Až koncem 19. století a především v 1. polovině 20. století došlo k stratifikaci historické vědy např. na hospodářské dějiny, dějiny správy, kulturní dějiny, mikrohistorii a další.

⁴⁰ MACHALA, Lubomír a kol. *Panorama české literatury 1: do roku 1989*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2015, s. 167.

⁴¹ NOVÁK, Arne – NOVÁK, Jan V. *Přehledné dějiny literatury české*. Vyd. 5. Brno: Atlantis, 1995, s. 759.

⁴² Ibid., s. 759.

⁴³ Ibid., s. 759.

⁴⁴ Novelky *Peklo* a *Panečnice* vyšly souborně roku 1907 s názvem *Bouře a přehánka*.

⁴⁵ NOVÁK, Arne – NOVÁK, Jan V. *Přehledné dějiny literatury české*. Vyd. 5. Brno: Atlantis, 1995, s. 760.

rické práce vůči soudobé kritice, které se mu dostalo z řad historiků Gollovy školy.⁴⁶ Ti mu vyčítali přemíru podrobností, detailů, mozaikovitost a neschopnost podat shrnující závěry. Teprve současná historická věda jeho přínos plně docenila. Petr Čornej uvádí, že pohled Jaroslava Golla a jeho žáků na vědecké dílo Zikmunda Wintra trpí tím, že „nevychází z něho samého, nýbrž posuzují jej prizmatem vlastních představ o povaze historické vědy a neberou v potaz generační rozdíly.“⁴⁷ Dnes historikové oceňují jeho materiálový přínos a podle Čorneje badatelé zabývající se každodenností raného novověku a mikrohistorií nemohou jeho práce pominout.⁴⁸

Literární vědci hodnotí Wintrovo umělecké dílo jako vysoce promyšlené a propracované, propojuje v sobě komplex díla vědeckého, popularizačního a uměleckého.⁴⁹

Jaroslava Janáčková ve své knize *Stoletou alejí: o české próze minulého věku* hovoří o Zikmundu Wintrovi jako o vynikajícím humoristovi, ironikovi a tragikovi. Autor je podle ní důvěrně znalý historie a svými příběhy „ironizuje dějiny pojaté jako smysluplný řetězec velkých činů a událostí.“⁵⁰ Spisovatele jakožto člověka pátrajícím po všednodennosti staví do protipólu k Aloisi Jiráskovi, který naopak zobrazuje významné dějinné fresky. Wintrovy postavy většinou nejsou součástí velkých historických procesů, žijí pouze svým zájmem intimním a soukromým.⁵¹

Věra Brožová v komentáři k *Povídkám* zdůrazňuje, že archiválie byly alfou a omegou Wintrovy umělecké práce. V této souvislosti však připomíná, že nešlo o věrnou reprodukci pramenů, ale o včlenění autentického příběhu do umělecké fikce.⁵² Uvádí, že klíčovým tématem Wintrových historických novel je „tragická konfrontace reality pragmatického světa s touhami nezkušených a poctivých důvěřivců po šťastném a smysluplném životě.“⁵³

⁴⁶ Jaroslav Goll byl pozitivistický historik, který jako jeden z prvních prosazoval důslednou kritiku pramenů. Mimo to byl také výborným pedagogem, protože své přednášky vedl prostřednictvím seminářů, což bylo do té doby něčím neobvyklým. Díky tomu měl bližší kontakt se studenty a na základě toho se snažil naučit své studenty práci s prameny a podrobovat je důkladné analýze. Z jeho seminářů vycházeli perfektně erudovaní lidé znalí práce s prameny, jako byli např. Bohumil Navrátil, Josef Pekař, Kamil Krofta či Josef Šusta. Odtud pochází označení Gollova škola.

⁴⁷ ČORNEJ, Petr. Zikmund Winter a Gollova škola. In *Zikmund Winter mezi historií a uměním: Materiály z mezioborové vědecké konference, pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR, Muzejním spolkem královského města Rakovníka a Okresním muzeem Rakovník*. BROŽOVÁ, Věra (eds.). Vyd. 1. Rakovník: Okresní muzeum Rakovník, 1996, s. 75.

⁴⁸ Ibid., s. 79.

⁴⁹ STICH, Alexandr. K stylistice historické prózy Zikmunda Wintra. In *Zikmund Winter mezi historií a uměním: Materiály z mezioborové vědecké konference, pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR, Muzejním spolkem královského města Rakovníka a Okresním muzeem Rakovník*. BROŽOVÁ, Věra (eds.). Vyd. 1. Rakovník: Okresní muzeum Rakovník, 1996, s. 128.

⁵⁰ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Humor Zikmunda Wintra a jeho ironie. In *Stoletou alejí: o české próze minulého věku*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 275.

⁵¹ Ibid., s. 275 a 276.

⁵² BROŽOVÁ, Věra. Komentář. In *Povídky*. WINTER, Zikmund. Vyd. 1. Brno: Host, 2009, s. 337.

⁵³ Ibid., s. 346 a 347.

Podle Zuzany Urvákové je příběh Wintrových tragicky „zmařených“ lidí hluboký a nadčasový. Ve Wintrově tvorbě spatřuje oscilaci mezi dokumentárním a psychologickým realismem a naturalismem, využíváním prvků romantické literatury se podle autorky studie blíží „*novoromantickému stylu Julia Zeyera*.“⁵⁴

⁵⁴ URVÁLKOVÁ, Zuzana. Romantická stopa ve Wintrově novelistické povídce Vojačka. *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*, 2008, roč. 56, č. 10, s. 154.

3 Dobová literárněkritická recepce díla Zikmunda Wintra

V následující kapitole se budeme zabývat dobovou literárně kritickou recepcí Wintrova beletristického díla, tedy tím, jak bylo na jeho prozaickou tvorbu nahlíženo a jak byla hodnocena soudobými literárními kritiky. Vzhledem k tomu, že ke spisovatelově dílu se nějakým způsobem vyjadřovala celá řada recenzentů, není v možnostech této práce zhodnotit je všechny. Vybírala jsem proto texty, jejichž autoři Wintrovu uměleckou činnost komentovali opakovaně, dále texty renomovaných osobností (František Xaver Šalda, Otakar Theer či Albert Pražák) a zohledněna byla také dostupnost jednotlivých studií. Ze zkoumání byly vyřazeny nekrology nebo vzpomínkové texty, pokud se v nich neobjevovala hodnotící stanoviska. I přes výše uvedené nedostatky jsem získala široké spektrum názorů a úhlů pohledů na jeho tvorbu, což může pomoci vytvořit si představu o vnímání Wintrovy umělecké práce tehdejší společností.

Jestliže se Zikmund Winter rmoutil nad kritikou své vědecké činnosti a stýskal si nad tím, že jeho přínos historické obci není dostatečně oceněn, u recenzí týkajících se beletristické tvorby tomu tak nebylo. Hodnocení současníky vyznívá navýsost kladně a pochvalně, kritické poznámky se objevují jen v malé míře. S velkým obdivem a úctou se k Wintrovi a jeho dílu vyjadřovali ponejvíce Otakar Theer, František Vladimír Vykoukal nebo Vincenc Červinka. Naopak nepříliš příznivě jej posuzoval František Xaver Šalda.

V některých hodnotících soudech se recenzenti potkávají a shodují. Jedním z nich je například poklona, která byla skládána na účet prozaikovy schopnosti vytvořit z nudných archivních záznamů plastické příběhy, jak o tom hovoří Albert Pražák: „*Jak znamenal kdys kronikář, soudce, úředník život mrtvými značkami a záznamy do archivů, tak Winter naléval do těchto mrtvých papírových značek a záznamů básnickou intuicí život zapadlých věků [...]*“⁵⁵ Podobné stanovisko zastává i František Sekanina: „*[...] z mrtvých papírů archivních vzkřísil život, ze suchých dat sestrojil postavy a děje [...]*“⁵⁶ Vzhledem k tomu, že Zikmund Winter čerpal z archiválií, vidí autor studie rovněž přínos ve stínu dokumentárnosti a autentičnosti, který se promítá jeho tvorbou.⁵⁷ Vincenc Červinka v souvislosti s čerpáním inspirace z dobových pramenů díky tomu shledává obohacení spisovatelovy umělecké činnos-

⁵⁵ PRAŽÁK, Albert. Prof. Dr. Zikmund Winter. *Zlatá Praha: obrazový týdeník pro zábavu a poučení*, 1912, roč. 29, č. 41–42, s. 507.

⁵⁶ SEKANINA, František. Zikmund Winter: Staré listy. *Zlatá Praha: obrazový týdeník pro zábavu a poučení*, 1902, roč. 19, č. 14, s. 167.

⁵⁷ SEKANINA, František. Zikmund Winter: Staré listy. *Zlatá Praha: obrazový týdeník pro zábavu a poučení*, 1902, roč. 19, č. 14, s. 168.

ti v jazykové rovině.⁵⁸ Zde patrně naráží na používání archaismů a rozšíření slovní zásoby o různé novotvary nezřídka s komickým vyzněním. Konkrétně v novele *Rozina sebranec* shledává, že „jí to dodává zvláštní archaistický ráz, kouzlo slohovosti, osobitou vůni doby, v níž odehrává se smutný román *Roziny sebrance*.“⁵⁹ Ve vztahu k badatelskému zaměření Zikmunda Wintra Jaroslav Kamper oceňoval jeho hlubokou znalost doby, do níž situuje své „obrázky“. Podle něj je velkým historickým znalcem, který se ve věku 16. a 17. století cítí jako doma.⁶⁰

Za chvályhodné recenzenti považovali rovněž Wintrův zájem o lidi na okraji společnosti, kteří nejsou typickými hrdiny, a smysl pro historický detail. V tom viděli rozdíl mezi ním a Aloisem Jiráskem, nutno však zdůraznit, že to v jejich očích nikterak nesnižovalo jeho hodnotu jako beletristy. Například Václav Dresler ve svém textu oceňoval, že si autor všímá toho, jak předkové kdysi žili, zachycuje jejich rodinné vazby a vztahy se sousedy, úřady, soudy, šlechtou či cizinci, že sleduje zvyky a vášně, jež ovlivňovaly životy těchto předků. Veřejné, politické a válečné události mu sloužily pouze jako kulisa pro vlastní příběh.⁶¹ František Vladimír Vykoukal shledává mistrnost povídek *Peklo a Panečnice* právě v tom, že „*spisovatel pominul zde památné události dějinné, kterými zmíněná doba nikterak nebyla chuda, neobrátil pozornosti také k významným osobnostem světa politického nebo učeného, leda že se tu a tam některé z nich mimochodem dotekl, ale obral si prosté postavy lidí zcela soukromých, takových, k jakým se nepoutal nijaký zájem veřejný.*“⁶² Viktor Dyk dokonce charakterizuje Wintrovu osobnost jako bytost milující a chápající lidské, proto podle něj „*miluje lidi prosté heroismu [...]. Přímočará hrdinnost vymykala se jeho zájmu jako vše příliš přímočaré.*“⁶³ Otakar Theer ve vztahu k beletristově zaměřením na každodennost tvrdil, že „*místo Winterovo je zcela jinde: tam, kde život plyne klidně, kde silné otřesy jsou nanejvýš řídkou výjimkou. A kde našel by lépe vyplněny tyto podmínky než ve století XVI. a jeho měšťáckých vrstvách?*“⁶⁴ S tímto dnes však nelze úplně souhlasit. Zikmund Winter se sice primárně nezabýval dějinami velkých (významných) mužů, ty tvořily pouze již zmíněnou kulisu či paralelu vůči hlavní

⁵⁸ ČERVINKA, Vincenc. Zikmund Winter: Povídky a obrázky historické. *Zlatá Praha: obrazový týdeník pro zábavu a poučení*, 1904, roč. 21, č. 35, s. 419.

⁵⁹ ČERVINKA, Vincenc. Zikmund Winter: *Rozina sebranec*. *Zlatá Praha: obrazový týdeník pro zábavu a poučení*, 1905, roč. 22, č. 25, s. 300.

⁶⁰ KAMPER, Jaroslav. Nové historické romány. *Lumír*, 1910, roč. 38, č. 5, s. 226.

⁶¹ DRESLER, Václav. Zikmund Winter jako belletrista. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*, 1911, roč. 41, č. 5, s. 332.

⁶² VYKOUKAL, František Vladimír. Bez názvu. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*, 1908, roč. 38, č. 3, s. 256.

⁶³ DYK, Viktor. Zikmund Winter. *Lumír*, 1912, roč. 40, č. 9, s. 427.

⁶⁴ THEER, Otakar. Zikmund Winter. *Zlatá Praha: obrazový týdeník pro zábavu a poučení*, 1907, roč. 24, č. 25, s. 295.

dějové linii. Mezi měšťany ovšem plynul život jen zdánlivě klidně, podíváme-li se hlouběji do domácností zachycených v jednotlivých povídkách, zjistíme, že jsou plny sváru a konfliktu, tedy rozhodně ne bez „otřesů“. Právě ony „otřesy“ jsou součástí životních tragédií jedinců a tvoří jeden z nejvýraznějších pilířů Wintrovy tvorby. To platí též pro zmiňované povídky *Peklo*, *Judit zlé paměti*, *Rozina sebranec*, *Vojačka*, *Krátký jeho svět*, *Panečnice* či *Bezbožnice*.

Psychologická kresba hrdinů, která činí Wintrovo dílo pro dnešního čtenáře přitažlivým, nezůstala bez povšimnutí ani u soudobých kritiků. Ti Wintrovu schopnost pracovat s myslí postav hodnotili velmi kladně. Otakar Theer vnímá tuto dovednost jako barvitý půvab.⁶⁵ Albert Pražák zase uznává, že se spisovatel nezaměřuje pouze na vnější charakteristiku osob, jak bylo do té doby zvykem, ale i na tu vnitřní, řečeno jeho slovy: „*Winter prolomil se od dosud věrně tradovaného vnějšku plně i k nitru svých historických lidiček [...]*“⁶⁶ Užití deminutivní podoby posledního citovaného slova nám navíc odkazuje k výše zmíněnému, že se autor historických „obrázků“ věnoval předně ahistorickým postavám. Konkrétně v novele *Rozina sebranec* neznámý autor hodnotí psychologii jednotlivých hrdinů jako poutavou. Za nejlépe vykreslenou osobu pak považuje samotnou Rozinu.⁶⁷ Zatímco tito posuzovatelé hodnotili Wintrův cit pro ponor do nitra postav jako inovativní a velice zdařilý, František Xaver Šalda takovou schopnost shledával nedostatečnou, proto ji podrobil přísné kritice. Šalda sice skládá poklonu Wintrově hluboké erudici v oblasti historie a důkladné znalosti světa, do něhož situuje své příběhy a z něhož čerpá inspiraci, to je ale tak vše, co považuje za hodno obdivu. Vytyká mu, že nedokáže účinně popsat proces postupného rozvratu duše, který vede k zločinnému jednání. Svá tvrzení dokládá na povídce *Peklo*:

„*Winter slábne okamžitě, kdekoli vyjde z malby průměrného běžného života, z malby drobných průměrných figur lidských a jejich průměrných nevýjimečných dějů a osudů – kde opustí genre. V první práci [Peklo] chtěl podat Winter rozvrat duše co nejhlubší, rozvrat, z něhož rodí se zločin a smrt – a ztroskotat se. [...] Nepodává psychologického procesu, jak se kazí a rozvrací duše, jak pustne a hyne a propadá zločinu. [...] Zločin sám a všecko, co přijde po něm, podáno jest mdle a slabě, pouhý a holý referát...*“⁶⁸

⁶⁵ THEER, Otakar. Zikmund Winter. *Zlatá Praha: obrazový týdeník pro zábavu a poučení*, 1907, roč. 24, č. 25, s. 295.

⁶⁶ PRAŽÁK, Albert. Prof. Dr. Zikmund Winter. *Zlatá Praha: obrazový týdeník pro zábavu a poučení*, 1912, roč. 29, č. 41–42, s. 507.

⁶⁷ AUTOR NEZNÁMÝ. Zikmund Winter: *Rozina sebranec*. *Lumír*, 1905, roč. 33, č. 11, s. 535–536.

⁶⁸ ŠALDA, František Xaver. Zikmund Winter: *Bouře a přehánka*. *Novina*, 1908, roč. 2, č. 13, s. 412.

Největší literární kritik své doby se však tentokrát zmýlil. Současný stav bádání po této stránce na Wintra nahlíží zcela jinak. Bohumil Jirásek vidí již ve Wintrově rané beletristické tvorbě směřování k psychologické kresbě postav. Všímá si, že „*více inklinuje od akce k pocitu, od jednání k vcítění, od rozevření konfliktu k uzavření baladického příběhu.*“⁶⁹ Tendence k psychologickému uchopení individuálních tragédií lidí spatřuje také Věra Brožová.⁷⁰ A uchopení lidské duše v „*barvitě až bizarní zkratce*“⁷¹ oceňuje rovněž Jaroslava Janáčková. Co se týče samotného *Pekla*, nelze souhlasit ani s Šaldovým výrokem, že Zikmund Winter nepodává psychologický obraz zkázy a rozvratu duše. Proces zkázy Alžbětiny duše, který má charakter gradace, můžeme pozorovat v jejích činech. Prvotní obviňování a podezřívání manžela přechází v útočné výčitky, ty posléze v hádky doprovázené rvačkami. Nakonec jej nechává sledovat, svá trápení začne utápět v alkoholu a vrcholem rozpadu Alžbětiny osobnosti je vražda mladičké Adličky. Prodělané duševní utrpení se navíc odrazilo i v jejím vzezření, velmi sešla, zešedivěla a zestárla, a to byl značný rozdíl oproti několika málo předchozím letům, kdy byla přitažlivá a živá. Co tehdy mohlo Šaldovi připadat „*mdlé a slabé*“, dnes hodnotíme jako vysoce umělecké. Kouzlo Wintrovy tvorby tkví mimo jiné v úspornosti sdělení, kdy na malé ploše, často prostřednictvím jednoho odstavce, ba dokonce jedné věty, dokáže vyjádřit veškerou tragiku lidského osudu. František Xaver Šalda na závěr své recenze dodává, že „*Winter jest výborný všude tam, kde nedotýká se tragických osudů, velikých krisí a rozvratu duševních – není dramatický básník, není tvůrce-psycholog, není norec do hlubin lidské duše a jejích tajemství.*“⁷² A přece Wintrův zájem o „*člověka zmařeného*“ a jeho osobní tragédii odehrávající se na pozadí 16. a 17. století učinil ze spisovatele hned po Aloisi Jiráskovi druhého nejvýznamnějšího představitele historické prózy. Vincenc Červinka stavěl Zikmunda Wintra rovnou po bok „*velikému našemu historickému romanopisci Jiráskovi*“⁷³ a Jaroslav Kamper ještě vyzdvihl Wintrův styl sdělením, že „*Jiráskovu výrazu chybí barvitost a šťáva Wintrova [...].*“⁷⁴

⁶⁹ JIRÁSEK, Bohumil. K poetice Wintrových rakovnických obrázků. In *Zikmund Winter mezi historií a uměním: Materiály z mezioborové vědecké konference, pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR, Muzejním spolkem královského města Rakovníka a Okresním muzeem Rakovník*. BROŽOVÁ, Věra (eds.). Vyd. 1. Rakovník: Okresní muzeum Rakovník, 1996, s. 147.

⁷⁰ BROŽOVÁ, Věra. Komentář. In *Povídky*. WINTER, Zikmund. Vyd. 1. Brno: Host, 2009, s. 349.

⁷¹ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Peklo*. In *Stoletou alejí: o české próze minulého věku*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 261.

⁷² ŠALDA, František Xaver. Zikmund Winter: Bouře a přehánka. *Novina*, 1908, roč. 2, č. 13, s. 412.

⁷³ ČERVINKA, Vincenc. Zikmund Winter: Rozina sebranec. *Zlatá Praha: obrazový týdeník pro zábavu a poučení*, 1905, roč. 22, č. 25, s. 300.

⁷⁴ KAMPER, Jaroslav. Nové historické romány. *Lumír*, 1910, roč. 38, č. 6, s. 281.

4 Žárlivost

„Chraňte se, pane, žárlivosti, ta zelenooká
stvůra vysmívá se všemu, co požívá.“⁷⁵

Othello, William Shakespeare

Žárlivost je častým motivem nejen české literatury, ale literatury obecně. Vzpomeňme například výše citovanou tragédii nejvýznamnějšího anglického dramatika vůbec nebo Lva Nikolajeviče Tolstého a jeho *Annu Kareninu* či *Kreutzerovu sonátu*. Z české literatury uvedme lyrickoepickou báseň *Máj* Karla Hynka Máchy, *Vesnický román* Karoliny Světlé nebo *Žalář nejtemnější* Ivana Olbracht. Zmíněná díla tvoří pouze reprezentativní zástupce našeho tématu, jinak bychom mohli jmenovat dál a dál. Žárlivost a její projevy ovšem nejsou jen záležitostí krásné literatury, ale také pohádek. Tím se dostáváme k myšlence, že tato negativní emoce souvisí nejen s láskou mezi partnery, ale také se vztahem mezi sourozenci, rodičem a dítětem, kamarády atd. Nám však v této práci půjde právě o žárlivost mezi partnery, respektive jednoho z partnerů. Co žárlivost vlastně je, jak ji definuje encyklopedie a jak na ni nahlíží odborné publikace z oblasti psychologie? Podle Všeobecné encyklopedie se jedná o „záporný emocionální stav, úzkost vznikající z pocitu nejistoty, strachu ze ztráty milované osoby. [...] Je zaměřena vůči třetí osobě nebo osobám, které jsou vnímány jako ohrožující. Má z části biogenní původ (snaha mít druhého pro sebe); vzniká také z komplexu méněcennosti, z přenášení vlastních tendencí k nevěře na druhé a z jiných motivů.“⁷⁶ Jedná se o negativní emoci, která působí jako jed, jenž v konečném důsledku může zruinovat a zničit vztahy mezi lidmi.⁷⁷ Rolf Merkle popisuje žárlivost jako soubor různorodých smyslových zážitků skládajících se ze strachu, pocitů méněcennosti a vzteku až po nenávist. Vnitřně stravující nenávist je přitom mnohdy obrácena proti nějaké třetí osobě, která je ze strany žárlivého partnera vnímána jako hrozba. Teprve směsice těchto pocitů se posléze stává nebezpečnou a soužití mezi manželi se stává utrpením.⁷⁸ Člověk, zasažen žárlivostí, se vůči svému blízkému chová majetnic-ky, omezuje jej na osobní svobodě a chce ho mít jen pro sebe.

⁷⁵ SHAKESPEARE, William. *Othello*. Vyd. 1. Brno: Větrné mlýny, 2005, s. 83.

⁷⁶ AUTOR HESLA NEUVEDEN. „Žárlivost“. In: BENEŠOVÁ, Jitka (red.). *Všeobecná encyklopedie*. 4. Ř–Ž. Vyd. 1. Praha: Diderot, 1998, s. 705.

⁷⁷ MERKLE, Rolf. *Láska a žárlivost: jak se žárlivost rodí a jak se jí můžeme jednou provždy zbavit*. Praha: PRAGMA, 1997, s. 9.

⁷⁸ *Ibid.*, s. 10.

Průvodními jevy žárlivosti jsou obviňování a neustálé výčitky objevující se již ve chvíli, kdy se objekt této negativní emoce jen podívá na osobu opačného pohlaví či s ní prohodí několik slov. Takové chování může paradoxně nakonec vehnat trápeného partnera do náruče milence, potažmo milenky. Rolf Merkle tuto skutečnost označuje jako nevěru ze vzdo-ru.⁷⁹

Miroslav Plzák považuje nevěru za pravděpodobnostní jev,⁸⁰ protože nelze žádnými prostředky ověřit věrnost manžela či manželky, pokud jeden toho druhého nenachytá *in flagranti* nebo se sám nepřizná. Vždy se může jeden z nich na základě určitých indicií pouze domnívat a mít podezření z nekalých činů svého druha. Pokud však jeden či druhý přece jen získá důkaz nevěry, pak Miroslav Plzák rozlišuje dva druhy reakce podváděné osoby, tedy asthenickou projevující se pláčem, nářkem a výčitkami, a agresivní, která je charakteristická prováděním násilností na nevěrníkovi.⁸¹

Zhoubného účinku dosahují také pomluvy a intriky, které přiživují stravující oheň pochybností. Žárlivý člověk je v nekritickém úsudku může přijmout za dogma a brát za důkaz partnerovy nevěry. Z podezřívajícího žárlivce se pak mění v žárlivce přesvědčeného.⁸²

Z hlediska intenzity žárlení Plzák rozlišuje tři stupně. První se projevuje formou vnitřních pochybností, s nimiž se však postižený negativní emocí své manželce/manželovi nesvěří. Druhý stupeň spočívá v rozebírání problému a v diskuzi mezi čtyřma očima, která může skončit hádkou, v extrémním případě násilnostmi. Třetí a poslední stupeň souvisí se špehováním, pronásledováním a prohledáváním osobních věcí partnera.⁸³

V následující kapitole se soustředíme na to, jakým způsobem Winter žárlivost tematizuje, jak ji zapojuje do typologie, axiologie, konstelace a konfigurace postav. Podíváme se na faktory, jež vedou k jejímu vzniku. Budeme sledovat, jakým způsobem se postavy vyrovnávají s žárlivostí svého druha, jak na ni reagují a jak řeší partnerský konflikt tohoto typu. Způsob zprostředkování motivu žárlivosti bude zohledněn také, a to prostřednictvím nastínění užitých narativní techniky.

⁷⁹ MERKLE, Rolf. *Láska a žárlivost: jak se žárlivost rodí a jak se jí můžeme jednou provždy zbavit*. Praha: PRAGMA, 1997, s. 28.

⁸⁰ PLZÁK, Miroslav. *Othelon aneb manuál o žárlivosti*. Vyd. 1. Praha: MOTTO, 1999, s. 10.

⁸¹ *Ibid.*, s. 42.

⁸² *Ibid.*, s. 32.

⁸³ *Ibid.*, s. 46.

5 Analýza žárlivosti ve vybraných prózách Zikmunda Wintra

5.1 Peklo

5.1.1 Děj a zápletka

Děj je zasazen do prostředí Prahy počátku 17. století. Vypravěč dává nahlédnout do měšťanské domácnosti Alžběty Abelinové, felčara Viktoria Lelia, původem Itala, a jejich služebné Adličky, kteří po seznámení na divadelním představení a následném Leliově dvoření vstoupili do manželského svazku. Zpočátku je to soužití poměrně idylické a klidné, po nějakém čase se však Lelius k velké Alžbětině nelibosti začal zajímat i o jiné ženy, posléze se s nimi začal i scházet. Manželka jej zahrnovala výčitkami, které postupně přecházely v prudké hádky doprovázené rvačkami. Z tohoto důvodu se také museli několikrát stěhovat, pronajímatelé a sousedé nebyli ochotni výstupy tolerovat. Alžbětina žárlivost se stupňovala, čímž se soužití s ní stávalo stále těžší, proto Lelius trávil čím dál tím méně času doma. Své problémy žena začala řešit alkoholem, kvůli kterému se stávala agresivnější. Jednoho dne byl Lelius tak znechucen opilou manželkou, že si šel lehnout k Adličce do komory, protože mu zde ochotně uvolnila svou postel a sama spala na zemi. Ráno jej Alžběta viděla vycházet ze služčiny pokoje, proto byla přesvědčena, že ji muž podvedl s Adličkou, vůči níž se od této chvíle chovala nenávistně. Oběma nyní činila doslova peklo na zemi. Jednoho dne se konala slavnost Božího těla, na kterou byla Adlička krásně ustrojena, a dostala také od Lelia přívěšek se zlatým penízkem. Ze slavnosti přišla služebná domů později než paní, což Alžbětu velmi rozlítlo. Vidouc ještě na jejím krku zlatý peníz, obvinila ji z krádeže. Vrhla se na ni a v záchvatu vzteku Adličku zabil. Alžběta z vraždy obvinila manžela, jenž svou vinu popíral, do vazby však byli vzati oba. Po čase se v ženě pohnulo svědomí a ke svému činu se doznala. Nakonec byla s'ata mečem.

5.1.2 Typologie, konstelace a axiologie postav

Hlavními postavami povídky jsou Alžběta Abelinová a její muž Viktoria Lelius, jednou z vedlejších je služebná Adlička. Alžběta je čtyřicetiletá korpulentní dáma, vypravěčem charakterizována jako „*silná a statná chlapkyně*.“⁸⁴ Její vzhled v průběhu děje v krátkém čase prochází vlivem psychických obtíží a požívání alkoholu výraznou proměnou:

⁸⁴ WINTER, Zikmund. *Povídky*. Vyd. 1. Brno: Host, 2009, s. 167.

„Paní Alžběta dnes jest sešlá žena, našedivělá, v šatech neúpravná, oči mrzutých, mdlých, vzhledu tvrdého, mužského; když ji Lelius poprvé v komedii spatřil, měla vlasy jako zlatá pšenice a oči živě vyhlížely zpod pernatého atlasového klobouku do světa spokojeně ven. Což to nemilosrdný v málu letech rozdíl!“⁸⁵

O Alžbětině nátuře dostáváme vodítko již v incipitu, kdy jsme zpraveni o tom, že paní se svlékala „*tuzе nevrle*“ a „*každým kusem svých šatů chodčích mrštila, ať letěl, kam letěl.*“⁸⁶ V průběhu povídky zjišťujeme, že je žena vášnivá a svárlivá povahy, vyvolává konflikty a svůj vztek si vybíjí nejdříve na manželovi, později na služebné Adličce. Svými povahovými vlastnostmi je predestinována k záhubě, k níž nakonec dojde. Ačkoli si Alžběta a Lelius před Bohem slíbili, že budou při sobě stát ve zdraví i v nemoci, žena manžela od sebe svým chováním čím dál tím více odpuzuje, navzájem se vzdalují, až se Alžběta ocitá sama se svým žalem a bolestí:

„[...] neměla se komu svěřiti se svým neštěstím; [...] babám, které s paní spolu špehýřství provozovaly, svěřovala svoji bolest začasťe, ty litovaly mnohými slovy, radily, ale paní dobře znala, že to všecko z plic jenom a pro tu záplatu.

Neměla nikoho.“⁸⁷

Po několikerém stěhování nachází žárlivá žena spojence v sousedkách, které tvořily staré a mladé upracované ženy, jimž se svěřila se svými manželskými strastmi. Poté, co Alžběta jednoho rána viděla svého muže vycházet z Adliččiny komůrky, si šla postěžovat svým novým kamarádkám. Ty se s ní spolčily proti Adličce, kterou spolu s Alžbětou podrobily ponižující prověrce ohledně Adliččina panenství.

Výše popisované ženino chování je ovlivněno jejími vrozenými povahovými vlastnostmi a sklony k žárlivosti, navíc podpořené alkoholismem, s touhou mít Lelia jen pro sebe. Nelze také opomenout fakt, že v pozdějším stadiu jejich vztahu Lelio své manželce sám zavdával důvody k žárlivým scénám.

Jak již bylo naznačeno výše, postava Alžběty prochází poměrně komplikovaným vývojem. Z hlediska dichotomie postava-definice a postava-hypotéza, která vychází z poetiky postavy Daniely Hodrové, se Alžběta může zprvu jevit jako postava-definice z toho důvodu, že představuje typ milující a oddané manželky. Záhy však u ní zaznamenáváme morální úpa-

⁸⁵ WINTER, Zikmund. *Povídky*. Vyd. 1. Brno: Host, 2009, s. 216.

⁸⁶ *Ibid.*, s. 161.

⁸⁷ *Ibid.*, s. 184.

dek vlivem nešťastné lásky a chorobné žárlivosti. Proměna její osobnosti se váže také na proměnu prostředí. Po svatbě jako počestní měšťané žili v domě, který patřil jezuitům a odpovídal jejich společenskému postavení. Kvůli hádkám a rvačkám byli však nuceni jej opustit. Přestěhovali se do domu u Červené botky, kde žily upracované ženy řemeslníků s nevalnou morálkou. Ostatně sám název bytové jednotky evokuje dům s červenou lucernou, respektive navozuje dojem místa, kde se provádí nekalé činnosti. Alžběta se dostává z bohatší do chudinské čtvrti, ze sebevědomé měšťanské dámy se stává zanedbávaná a zpustlá žena s hrubými způsoby, závislá na alkoholu a ovládaná nezvladatelnými vášněmi. Proměna její osobnosti má po celou dobu příběhu negativní příznak. V závěru (ve vězení) ale dochází k Alžbětinu prozření, a to díky penízku, který se jí dostal do rukou:

„Pro ten groš jsem ji zabila,‘ tak paní mluvila jako bezděky několikrát za sebou. ‚Ubožko ubohá, že ten anjel nebyl ti andělem strážným, že tebe neuchránil této zuřivé ruky, nebohé dítě,‘ a slzy po tváři proudem se řinoucí zaplavily a udusily nářek.“⁸⁸

Uvědomila si, jaký čin kvůli němu spáchala, a prvotní zaryté odmítání viny se mění v projev lítosti. Upomínka na slavnost Božího těla vede k napravení hříšníka, ne však k jeho vykoupení. Složitý psychický proces, jakým Leliova manželka prochází, je plný zvrátů, neočekávaného jednání, nepředvídatelnosti, což Alžbětu jako postavu-definici rozkládá a posouvá směrem k postavě-hypotéze.⁸⁹ Alžběta Abelinová zastává během příběhu různé role – zprvu je milující ženou, pak nenávislnou a zlobnou, nakonec kajícínou. Postupy hypotetizace a postupný rozklad osobnosti determinovaný prostředím z ní činí typicky naturalistickou postavu.

Viktoria Lelius je v příběhu popisován jako mladý a atraktivní muž, ale chudý a o 15 let mladší než Alžběta. Lelius, panský ranhojič, je typem dobráckého člověka s měkkým srdcem, avšak poněkud lehkomyšlným. Vypravěč o něm hovoří jako o človíčkovi „*v řečích i v chování lehkého zrna.*“⁹⁰ Je to citlivý, zranitelný muž ochotný v případě nouze podat pomocnou ruku. Tato vlastnost koresponduje s jeho povoláním lékaře. Rád se bavil a užíval si života plnými doušky, což bylo také jednou z příčin hádek mezi manželi. Ke cti mu však nesloužily sklony k záletnosti, svou povahou byl sukničkář, navíc jako jižan italského původu měl ke svádění veškeré předpoklady: „*Frejování v Leliovi bylo zakotveno široce a div to, že*

⁸⁸ WINTER, Zikmund. *Povídky*. Vyd. 1. Brno: Host, 2009, s. 263.

⁸⁹ HODROVÁ, Daniela a kol. *...na okraji chaosu...: Poetika literárního díla 20. století*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2001, s. 547.

⁹⁰ WINTER, Zikmund. *Povídky*. Vyd. 1. Brno: Host, 2009, s. 180.

*tak dlouho po svatbě se dovedl krotiti [...].*⁹¹ Na druhou stranu jej tu a tam bodl osten viny za nevěru, a když byla Adlička vystavována krutému zacházení své paní a pak i sousedek, našla v Leliově zastánce. Lelius kolísá mezi póly kladné a záporné postavy. Jako lékař pomáhá druhým, má dobré srdce, je však povahy nestálé, „frejír“, záletník a neváhá použít násilí během hádek s Alžbětou. Tak jako u Leliovy ženy dochází ve vězeňské kobce k prozření, rovněž on sám se snaží polepšit a do jisté míry napravit škody, které svými zálety způsobil Adličce, již se Alžběta mstila. Často se jí zastával a také jí umožnil zúčastnit se slavnostního průvodu Božího těla. Lelius je jako Ital předurčen být svůdníkem, tato role je mu přisouzena po celou dobu textu, nevybočuje z ní, nestává se z něj věrný muž. Na základě toho jej můžeme přiřadit k postavě-definici. Postava Lelia v sobě ale obsahuje také rysy postavy-hypotézy, což můžeme doložit jeho snahou o polepšení a uvědoměním si následků, jež mají jeho činy.

Služebná Adlička je typickou postavou oběti. Je to nevinná, čistá dívka se smutným osudem, jak se dozvídáme z Alžbětina vyprávění (byla prodána svou matkou právě Alžbětě jako schovanka), zapletena do domnělého milostného trojúhelníku. Reprezentuje roli, která je jí určena, má pevné a stálé vlastnosti, nemáme přístup k jejímu nitru (jen ve velmi omezené míře), proto je jednoznačně postavou-definicí. Adlička je bezesporu kladnou postavou. Přívěšek, na němž je vyobrazen z jedné strany anděl a z druhé světice a který se stane příčinou Adliččiny zkázy, je symbolem a odkazem k její, svým způsobem, mučednické smrti. Peníz, který má dívka na krku během liturgického průvodu, během něhož se dívky pasují do role Kristových družiček, koreluje s podobou Božího těla přijímaného v podobě hostie během katolické bohoslužby. Symbolicky se tak Adlička ocitá v blízkosti Kristovy oběti.⁹²

5.1.3 Motiv žárlivosti

Žárlivost je recipientům zprostředkována jednak pomocí promluvy vypravěče, jednak pomocí promluvy postav. Vypravěč není součástí fikčního světa, stojí nad ním a nahlíží do mysli postav: „*Přemýšlela, jak by Lelio měl méně příležitosti k hřešení.*“⁹³ Konstruuje tento svět, aby jej pak čtenář mohl postupně odhalovat. Je nositelem funkce konstrukční, kontrolní (řídí text) a interpretační.⁹⁴ Tu a tam příběh komentuje, vstupuje do něj, když hovoří ke čtenáři, hodnotí a soudí: „*A co Lelius? Vinen, nevinen? Věren, nevěren?*“ [...] *Nemohla klevetná*

⁹¹ WINTER, Zikmund. *Povídky*. Vyd. 1. Brno: Host, 2009, s. 182.

⁹² Děkuji vedoucí práce Zuzaně Urválkové za upozornění na tyto interpretační souvislosti.

⁹³ *Ibid.*, s. 176.

⁹⁴ DOLEŽEL, Lubomír. *Narativní způsoby v české literatuře*. Vydání 1. Praha: Český spisovatel, 1993, s. 10.

*bába potmě viděti, že krev polila paní Alžbětu, ale snadno poznala, kterák se jí hlas třese.*⁹⁵ Podle terminologie Lubomíra Doležela se jedná o tzv. rétorickou er-formu.⁹⁶ Díky takto vystavěnému vypravěčskému textu máme možnost pozorovat, co si jednotlivé postavy myslí a jak hodlají dále postupovat proti sokovi, případně nevěrnému partnerovi. Stejně vypravěčské postupy autor využívá i v následujících povídkách.

Postavy mají funkci akční, podílejí se na výstavbě děje a jeho rozvoji. O jejich sklolech k žárlivosti a postoji k nevěře se dozvídáme z jednání povídkových hrdinů, ze vztahu, jaký k sobě zaujímají navzájem a k události, kterou je potřeba nějakým způsobem řešit. V textu se stanoviska postav objevují v dialozích, hodnotících soudech a vyjádření citů. Takto například hovoří Alžběta o Adličce, kterou podezírá ze smilstva s jejím mužem: „*Mými rozkazy co svině víchtem opomítá, neposlušna je, zatvrzela; takové musí býti kárány!*“⁹⁷

Na počátku vztahu ranhojiče a měšťanské dámy stála vášnivá láska, oboustranná, již se zprvu Alžběta z důvodu věkového rozdílu mezi nimi bránila. Svému spalujícímu citu podlelehla natolik, že se přestala stýkat s přáteli a žila jen pro Lelia:

*„Ta žena byla téměř naráz láskou tak zmámena, jako by blínu byla požila a šilela; nestála o žádnou nábyvku, o žádnou práci, ten mladík vyplňoval všecko její myšlení, celou duši. I když ráno klekala u Svatého Klimenta při mši, myslívala na švarného mládce.“*⁹⁸

Právě izolace od vnějšího světa a uzavření se do sebe je prvním chybným krokem v budování nového vztahu, je to cesta do „pekel“. Dokazuje to i Rolf Merkle svými příklady z praxe.⁹⁹ Její muž se pro Alžbětu stal celým vesmírem, dělala pro něj vše, co mu na očích viděla. Byla přehnaně starostlivá, pečovala o něj jako o dítě. O to více ji poté nazlobilo, když Lelius se jen podíval na jinou ženu nebo se dokonce opovážil říci, že je hezká. Alžběta začala být bezdůvodně podezřívavá, čímž ztrpčovala život nejen sobě, ale především svému muži. Neopodstatněná podezřívavost je přitom varovným signálem pro osobu, na niž je žárleno. Že Alžbětina žárlivost nebyla zpočátku podložena na reálném základě nám potvrzuje vypravěč:

⁹⁵ WINTER, Zikmund. *Povídky*. Vyd. 1. Brno: Host, 2009, s. 180 a 232.

⁹⁶ DOLEŽEL, Lubomír. *Narativní způsoby v české literatuře*. Vydání 1. Praha: Český spisovatel, 1993, s. 43.

⁹⁷ WINTER, Zikmund. *Povídky*. Vyd. 1. Brno: Host, 2009, s. 246.

⁹⁸ *Ibid.*, s. 172.

⁹⁹ MERKLE, Rolf. *Láska a žárlivost: jak se žárlivost rodí a jak se jí můžeme jednou provždy zbavit*. Praha: PRAGMA, 1997, s. 16.

„Když první podezírání v paní Alžbětě vznik bralo a rostlo, to byl Lelio za dlouhý ještě čas věrný muž, v manželství svém čistý jako bílý oblak na nebi, proto snášel nespravedlivé výčitky velmi netrpělivě, nerad, ba s bolestí.“¹⁰⁰

Ostré a jedovaté výčitky manželky zprvu Lelio útrpně snášel. Nebyl však ochoten vést takový život dlouho, proto také její neustálé obviňování a nářky byly impulzem k tomu, aby hledal oázu klidu a míru jinde. V tomto případě se tedy jedná o nevěru ze vzdoru:

„Lelio byl přírodou a povahou svou ženkl, věrnost manželská nemohla býti jeho řeholou nadlouze, zvláště když nebyla z druhé strany nikterak usnadňována, musila puknouti, musilo nepevné stavidlo se rozlámati.“¹⁰¹

Z předchozích dvou ukázek je patrné, že vlivem žárlivosti, která se postupně stává chorobnou, začala Alžběta trpět bludy a vsugerovávala si myšlenky o manželově nevěře, které se zprvu ani nezakládaly na realitě. Na jejím příkladu můžeme demonstrovat, jak se její chorobná žárlivost stupňuje. Nejdříve své pochybnosti o Leliově věrnosti dusí v sobě, o svých problémech s mužem nehovoří, nesnaží se vést dialog, namísto toho mu rovnou tropí scény:

„Nebyla však ze slabých; na pláč se nedala hned, a jestli se jí stesko bolestně, dělo se to v ústraní, v samotě; proti muži chovala se rázně a topila mu šerednou horkou lázeň tvrdými slovy, a pokud bylo možná, i skutky. To Lelia z domu tím spíš vyhánělo do nových dobrodružství.“¹⁰²

Konflikty mezi sebou řeší častými hádkami, jimiž obtěžují své sousedy, posléze začínají padat první rány. Její zoufalství nakonec graduje tím, že se odhodlává ke sledování a špehování milované osoby, dokonce pak navštívila jednu z manželových milenek. Avšak namísto toho, aby ukončila dostaveníčka, byla Leliově milence pro smích, a manželský svazek tím více přiblížila zániku. Svou agresivitu a zlost obracela i na sousedky, jež neprávem podezřívala z cizoložství s jejím mužem. Jak uvádí Miroslav Plzák, člověk, který je konfrontován s nevěrou, dětinští.¹⁰³

Lelius se krizi pokouší řešit něžnými slůvky a domluvami. Když vidí, že jsou jeho pokusy odsouzeny k nezdaru, snaží se ženě podstrčit milence v domnění, že sobě i jí tím ulehčí život. Ale ani tato snaha není korunována úspěchem. Úlevu od problémů nakonec Alžběta

¹⁰⁰ WINTER, Zikmund. *Povídky*. Vyd. 1. Brno: Host, 2009, s. 180.

¹⁰¹ *Ibid.*, s. 181.

¹⁰² *Ibid.*, s. 183.

¹⁰³ PLZÁK, Miroslav. *Othelon aneb manuál o žárlivosti*. Vyd. 1. Praha: MOTTO, 1999, s. 67.

nachází v alkoholu, čímž se Leliovi naprosto odcizuje a své již tak očividné sklony k agresivitě tím jen podpoří. Adličku totiž zavraždí právě v opilosti.

Kromě lihovin přižívovaly její nekonečnou žárlivost také pomluvy a intriky pavlačových drben. Byla to společnost obyčejných žen řemeslníků, které zakoušely se svými muži podobné situace, proto pro Alžbětino trápení měly pochopení, stavěly se na její stranu a štvály ji proti Leliovi i Adličce. Jak konstatuje vypravěč, jindy by takovou společností paní pohrdala, nyní jí upracované ženy byly rádobý rádkyněmi a společnicemi:

„S těmi ženami paní Alžběta hovořovala nejčastěji, ba posedávala u nich za celé hodiny a zanedbávala čím dál tím víc domácnost [...]; ze srdečné bolesti a lítosti vylíhla se u ní netečnost a nedbavost. Neblahá žárlivost stlačila paní tak hluboce dolů [...], že s takovými ženami, jako bytují u Červené botky, byla by před čtyřmi třemi roky nádherná paní Alžběta ani nemluvila. Což to trpká proměna!“¹⁰⁴

Rozklad Alžbětiny osobnosti se dostal do takové fáze, že se dopustila vraždy své domnělé sokyně. Zatímco většina Wintrových postav jako původců tragického činu uniká spravedlnosti, navíc bez jakéhokoli projevení lítosti (viz kapitola 1.2), u těžce zkoušené ženy dojde k uznání svého vlastního pochybení a k projevu lítosti teprve v ústraní mezi zdmi nevzhledné vězeňské kobky.

Na Alžbětině chování a jeho proměně se podepsalo několik okolností. Jednak to byly sklony k žárlivosti, kolem níž se celá povídka točí, podmíněné zprvu nebezpečně vášnivou a majetnickou láskou, později přižívované Leliovými skutečnými zálety, alkoholem a intrikami sousedek. Její jednání bylo podmíněno také proměnou prostředí, v němž se ocitla při posledním stěhování.

¹⁰⁴ WINTER, Zikmund. *Povídky*. Vyd. 1. Brno: Host, 2009, s. 216.

5.2 Judit zlé paměti

5.2.1 Děj a zápletka

Příběh nás zavádí opět do Prahy 17. století, do domu předního pražského advokáta Samuela Kolína z Elbinku a jeho ženy Magdaleny. V domácnosti s nimi žily ještě dvě děti, které vzešly z manželského svazku, dále zde přebývali Magdalenini rodiče, Samuelovi příbuzní a sloužící, z nichž Judit se stala zároveň přítelkyní a důvěrníci Kolínovy ženy. Vzájemné soužití Samuela a jeho manželky mělo k idyle daleko. Často docházelo k hádkám, pan Kolín obviňoval Magdalenu z krádeží, lhaní, nezřídka na ni vztáhl i ruku. Později se hádky točily kolem ženiných opakovaných nevěř. Judit o milencích věděla, snažila se svou paní přesvědčit, aby zanechala „frejů“, avšak marně. Jednoho dne zesnul Kolínův příbuzný, jenž bydlel v jeho domě. Zemřel na otravu jídlem, které mu podala Magdalena. Z činu podezřivali Judit, proto byla vyhnána z domu. Služebná nyní žila v odlehlém domku, kde se Magdalena začala scházet se svými milenci i přes Judčino varování. Když Samuel Kolín onemocněl, podala mu manželka nápoj proti kašli, po kterém se mu ještě přitížilo. Na dně nápoje byl nalezen arsenik, jímž se tráví krysy. Advokát se díky včasnému zásahu lékaře zotavil a z činu obvinil Magdalenu, která však svou vinu popírala. Kolínova žena zlý čin svalila na Judit, jež byla uvězněna a následně popravena. Statečná Judka se nebránila a o provinění své paní pomlčela. Nakonec se Samuelovi podařilo dostat do vězení i Magdalenu, o jejíž vině nepochyboval. Také ona byla nakonec popravena. Již v den popravy si namluvil švarnou Dorotku a začal nový, spokojený život.

5.2.2 Typologie, konstelace a axiologie postav

V této próze se setkáváme se třemi hlavními postavami. Jedná se o Samuela Kolína z Elbinku, jeho ženu Magdalenu a služebnou Judit.

Samuel patří mezi přední pražské advokáty, je váženým mužem a disponuje určitým vlivem, což lze usoudit z toho, že docílil, aby byla za travičství popravena nevinná Judit, která neměla ponětí ani o přípravě tohoto činu. Vypravěčem je popisován jako postarší, obtloustlý muž drobnější postavy s kulhavou chůzí. Nepěkný vzhled se odráží i v jeho povaze. Místo toho, aby dbal jako advokát na spravedlnost, spíše kalkuloval, ze kterého sporu by měl větší prospěch a užitek:

„Byltě pořád v práci advokátské, v myslí své skládal neustále pŭhony, odpovědi, dupliky, tripliky, přemýšlel o soudních lapačkách a mistrnostech tehdejšího právního procesu, trutil mysl svou

*hlubokým přemýšlením, z které pře by hleděl větší užitek, kterou by lze bylo pro větší zisk na delší doby natáhnouti, přemítával u sebe, kterak stranám právním bystře přetrásti měšec.*¹⁰⁵

Samuel je typem hamižného, lakomého člověka, který jeví zájem pouze o sebe a svou čest. Příliš pozornosti nevěnuje ani manželce, pro hrubé slovo nejde daleko a má násilnické sklony. Spojence později našel v konšelech sídlících na Pražském hradě, díky nimž se Kolínovi povedlo uvěznit a popravit Judku, posléze i Magdalenu. Postava Samuela Kolína z Elbinku je ryze záporná, v podstatě se nevyvíjí, jeho charakter je hotový a popravou služebné i manželky se jeho negativní obraz završuje, proto jej můžeme označit za postavu-definici.

Magdalena je oproti svému muži charakterizována jako pětaticetiletá „žena libého vzezření.“¹⁰⁶ Je záletná, má velkou slabost pro muže a je také lehkomyšlná, poněvadž si své milence vodí až do domu, manželovi přímo „pod nos“. I přes Juditino varování a manželovo bití se nikdy nepolepšila. Magdalena je sobeckou postavou, nehledí na to, že děti mohou jejím počínáním trpět, navíc přihlíží požívání otráveného nápoje jednoho z nich a nehne přitom ani brvou. Služebnou a důvěrnici Judit pak svým způsobem pošle na popravu, aby v poslední chvíli zachránila trosky svého manželství. Kontury její postavy jsou neměnné. Je zápornou postavou, avšak to, jak s ní zachází manžel, ve čtenáři místy vyvolává soucit. Do jejích pocitů a nitra nemáme téměř přístup, až na situaci, kdy směrem k Judit vyřkne, že svého muže zabije dříve než on stačí sprovdit ze světa ji. Na základě toho můžeme Magdalenu přiřadit k postavě-definici. Nese v sobě ale také nepatrný příznak postavy-hypotézy, a to tehdy, když se provalí její snaha o otravu manžela a dcery Kačenky. Vrhá se Kolínovi k nohám a prosí o odpuštění, v jejím počínání můžeme vidět zoufalou snahu zvrátit nastalou situaci.

Judit je typem antihrdinky, která ač je pouze služebnou, má mnohem vyšší morální kredit než její paní. Stane se obětí sobectví a není s to vzdorovat a hájit svou nevinu proti Kolínovu obvinění a jeho obratným manipulacím. Mstí se totiž Judit za to, že kryla Magdalenina milostná dostaveníčka, proto je pevně rozhodnut zničit Judku za každou cenu. Do jisté míry souvisí neschopnost bránit se s determinací sociálním prostředím, z něhož pochází. I Judit měla slabost pro muže a ráda s nimi laškovala. Postava Judit je neměnná, stálá, má stejný hodnotový žebříček během života i před smrtí (ze své nevinu se prozrazením skutečného viníka nevykoupí), z toho důvodu je postavou-definicí.

¹⁰⁵ WINTER, Zikmund. *Obrázky*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1972, s. 274.

¹⁰⁶ *Ibid.*, s. 271.

5.2.3 Motiv žárlivosti

Vypravěčským způsobem této povídky je rovněž rétorická er-forma. Vypravěč má přehled o všem, co se kde děje, stejně tak známe pocity jednotlivých postav, díky čemuž dokážeme určit motivaci jejich jednání.

Velkým problémem ve vztahu Samuela a Magdaleny je neslučitelnost jejich povah (podobně jako v novele *Peklo*). Jeho lakota a z toho pramenící nedůvěra dosahuje takového stupně, že svou vlastní manželku obviňuje z krádeží. Je vůči ní hrubý a aby z ní vynutil přiznání, používá i násilí:

„Prokurátor udeřil. Bouchlo jako v konev vodní. Žena pohnula sebou, zavravorala, a opřevši ruku o stůl koutní, za kterýmž jídáno, stála tak urputně zamlklá jako prve. [...] A popadnuv ženu zmítal jí samotam.“¹⁰⁷

Právě takové zacházení vehnalo Magdalenu do náručí jiných mužů. Později byla bita především za své zálety, o nichž postupně získával informace od svých písařů. Paní Kolínová byla odhodlána řešit konflikty s mužem radikálním způsobem a předem manželovu vraždu promýšlela, o čemž svědčí její následující slova adresována služebné jako stížnost na domácí poměry:

„Nejsem naň laskava pro to zbití, pro to zhanění a smahám pánbou (přisahám pánu Bohu), než mne ten zrádce zabí, že já ho svedu ze světa!“¹⁰⁸

Lze rozpoznat, že se Magdalena cítí hluboce zasažena manželovým chováním, proto nedokáže řešit problémy mezi nimi jiným způsobem než nevěrou a posléze i úkladnou vraždou. Samuel Kolín pojal hned podezření, že čin spáchala jeho manželka, neměl však důkazy, proto jeho hněv padl na kuchařku Judit. Od jejího uvěznění si také sliboval, že z ní dostane přiznání o Magdalenině vině. Neváhal proto požádat katy, aby z ní ve vězení vynutili doznání, třeba i násilím. O travičství Judit nic nevěděla, pověděla svému pánu o Magdaleniných záletech, čímž potvrdila jeho domněnky. V tu chvíli se Kolín rozhodl zničit Magdalenu za každou cenu.

Stejně jako v povídce *Peklo* i zde byly partnerské konflikty zaplacené nevinným životem. Spravedlnosti je alespoň částečně učiněno zadost, protože paní Magdalena je posléze

¹⁰⁷ WINTER, Zikmund. *Obrázky*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1972, s. 271.

¹⁰⁸ *Ibid.*, s. 277.

uvězněna a popravena také. V závěru povídky dochází však ke zklamanému očekávání, konec se nese v duchu hořké ironie:

„Ještě ten den, když vedli paní Magdalenu za Horskou bránu do vinic posněžených na popravu, seděl při teplém krbu pan Samuel Kolín z Elbinku, a drže švarnou Dorotku kolem pasu, vykládal jí o lásce a šťastném manželství.“¹⁰⁹

¹⁰⁹ WINTER, Zikmund. *Obrázky*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1972, s. 294.

5.3 Rozina sebranec

5.3.1 Děj a zápletka

Příběh se odehrává v 17. století a je zasazen do prostředí pražského kláštera na Františku. Rozina byla jako nalezenec svěřena do péče dvěma bezdětným manželům, od kterých příliš rodičovské lásky nedostávala a byla často bita. Vyrůstala mezi zdmi kláštera pod dohledem pátera Antonína, jehož si velmi vážila a který ji naučil číst a psát. Jednoho dne se dozvěděla, že její rodiče nejsou vlastní, že je pouhým „sebrancem“, což ji velmi zasáhlo a poznamenalo na celý život. Z toho důvodu zprvu nápadníky rázně odmítala, pak se ale zamilovala do italského skláře Nikoly. Měli se brát, před svatbou však odjel na zimu do Benátek. Ač sliboval, že se vrátí, nevrátil se a Rozině poslal pouze list, že si ji nemůže vzít kvůli jejímu původu. Zničilo by to totiž jeho kariéru. Rozině se zhroutil celý svět, proto bez rozmyslu vstoupila do manželství s padesátiletým zednickým mistrem Karfem, rovněž italského původu. Citově strádající Rozina se po čtyřech letech od narození dcery Anči vrhá do pochybných milostných vztahů, zanedbává domácnost. Karfa to samozřejmě dráždí a popuzuje, docházelo mezi nimi k hádkám. Jednoho dne manžel svou ženu vyhodil z domu, od té doby si také dělali samé naschvály. Celá situace vygradovala tím, že si zednický mistr najal vraha jménem Mikuláš, aby Rozinu zabil. Ten se vetřel do její přízně a vylákal ji i služebnou Mandu do lesa, kde obě zranil, načež Rozina svým zraněním podlehla. Jan Karf byl vsazen do vězení a Mikuláš se nešťastnou náhodou zabil. Pro nedostatek důkazů byl však starý muž propuštěn na svobodu.

5.3.2 Typologie, konstelace a axiologie postav

Hlavními aktéry tohoto příběhu jsou Rozina a Jan Karf.

Rozina je velmi mladé sedmnáctileté děvče. Vypravěč ji hodnotí jako krásnou ženu s tmavými vlasy a snědou pletí „*pohybů mrštných, hladkých jako úhoř, opatrných, tichých, a přec energických jako kočky.*“¹¹⁰ Vlivem prostředí, v němž vyrůstala (nevlastní rodiče ji příliš nehlídali, nestarali se o ni a otčím ji v opilosti bil), se z ní stala divoká a drzá dívka. Odtud také později pramenil její odpor k opilcům a mužům obecně. Někdy byla bita oběma rodiči, čímž už od mala velmi trpěla. To ji však zocelilo, proto se naučila snášet příkoří, jež se týkala jejího původu, se vztyčenou hlavou a uměla na ně reagovat. Její další osud silně po-

¹¹⁰ WINTER, Zikmund. *Rozina sebranec*. Vyd. 1. Třebíč: Akcent, 2010, s. 11.

znamenal fakt, že byla sirotkem a nebyla vychovávána vlastními rodiči. Zpočátku tím velmi trpěla, později se však s nálepkou „sebrance“ identifikovala tím způsobem, že se nechovala podle křesťanských zásad, čímž společnost proti sobě popudila ještě více. Jako sirotek se společensky ocitla na okraji, což později způsobilo, že se nemohla vdát podle svých představ, jelikož by tím poškodila čest a pověst svého muže a jeho kariéru. Co se týče jejího manželství se zednickým mistrem Karfem, tam byl její původ tolerován, protože byl ve svém řemesle již zaveden. Rozina jako sirotek citově strádala a jediným jejím přítelem se stal převor Antonín. Nedostatek péče a rodičovské lásky rovněž způsobil, že se citově upnula ke skláři Nikolovi, který se jí dvořil. Poté, co ji opustil, se psychicky zhroutila a vstoupila bez rozmyslu do věkově nerovného manželství, které nebylo šťastné. Rovněž od svého manžela zakoušela kruté zacházení, což ji posléze vehnalo do náruče jiných mužů.

Rozinina role v textu je pevně daná, explicitní a determinovaná. Je sirotkem a na základě toho k ní lidé také tak přistupují. Svě místo ve společnosti má předem vymezené. Se svým postavením se identifikuje místo toho, aby se pejorativní nálepce „sebrance“ vzepřela a vedla život podle křesťanských zásad. Výše popsané Rozinino jednání odpovídá naturalistickým tendencím. Z toho hlediska ji můžeme rovněž přiřadit k postavě-definici. Nejprve je postavou kladnou, ve čtenáři její osud vyvolává soucit, během příběhu však dochází k oscilaci postavy od kladného pólu k tomu zápornému, dochází tedy k její hypotetizaci.

Jak jsem již zmiňovala výše, Jan Karf je vylíčen jako muž nepřitažlivého vzhledu. Již od počátku knihy je popisován jako lakomec, což se ponejvíce projevilo na jeho a Rozinině svatbě. Na svatební výbavě své ženy nešetřil, ovšem svatebčany nakonec hostil převor Antonín:

„Jináče srdečný cit té chásky u Sv. Anežky nebyl docela čist, čekalate, že pan ženich, když ulovil děvče tak krásné, dá z pivovaru klášterního vyvalit nějaký sud. V té naději je utvrzoval fráter a naděje nebyla na klam. Jenže sud zchystal a dal převor, a ne lakomý Karf. [...] Při nevěstě Karf ne-skrblil! Sukni k svatbě koupil jí za dvacet kop!“¹¹¹

Dominantní vlastností zednického mistra je šíravá žárlivost, již Rozinu trýzní krátce po svatbě. To z něj činí zákeřného člověka, který se neštítí použít jakýchkoli prostředků, aby manželku „přivedl k rozumu“. Sotva jeví zájem o svou čtyřletou dcerku, což v kombinaci s výše uvedenými faktory vede čtenáře celou dobu k negativnímu dojmu z této postavy. Jan

¹¹¹ WINTER, Zikmund. *Rozina sebranec*. Vyd. 1. Třebíč: Akcent, 2010, s. 127.

Karf je také postavou-definicí, avšak u něj dochází vlivem zhoubné žárlivosti k rozkladu osobnosti, k postupnému úpadku, a z již tak nesympatické osoby se stává postavou veskrze zápornou, proto nese prvky postavy-hypotézy.

5.3.3 Motiv žárlivosti

Jan Karf byl do Roziny vášnivě zamilován, líbila se mu jako žena, proto se jí snažil dvořit, a dokonce navedl paní Strakovou, ženu z Rozinina okolí, aby o něm mluvila v superlativech a vychvalovala jej. Karf toužil zahnat samotu, jelikož byl již nějakou dobu vdovcem. Přál si klidnou a něžnou ženu. Dokonce mu nevadila ani skutečnost, že je Rozina „sebranec“, byl jí docela poblázněn. Citově zlomená dívka, která zcela ztratila důvěru v muže, uvěřila jeho sladkým slovům a vrhla se bezhlavě do svazku:

„A ten, jako by se divil: ‚Ty? Sebranec?‘

Děvče rychle: ‚To mne už nechceš!?’

Načež Vlach vřele: ‚Tím spíš tebe chci, nevěděl jsem, že jsi sebranec, nevěděl po tu chvíli, to беру své víře a dši, ale rád to slyším, to tím spíš potřebuješ rytíře a ten jsem já, hrdličko!’

Ta slova Rozinu rozehřála: ‚Nevím, co mi se stane,‘ pravila pohnuta, ‚ale ráda tebe vezmu, jako by Pánbůh z nebe přijel, lidé mi mnoho ubližovali!’“¹¹²

Rozina vnímala ve své zoufalé situaci Karfa jako záchranu, kdy ji opustil milovaný Nikolo. Doufala v něm najít útočiště poté, co byla svými blízkými, respektive těmi, jež pokládala za své blízké, tolikrát zklamána.

Nedlouho po svatbě se však vyjevila Karfova skutečná, žárlivá povaha, jež se projevila jako ničitel poklidného soužití. Zacházel tak daleko, že jí zničil benátskou skleničku, jedinou památku na italského skláře Nikolu, střepy nechal na svém místě, a nadto svůj čin provedl v Rozinině nepřítomnosti. Ač se tato událost může jevit banálně a čtenář ji může interpretovat jen jako další schválnost v řetězci vzájemných pomstychtivých gest, ve skutečnosti měla destruktivní dopad na soužití obou postav. Rozinu totiž rozbití skleničky rozlítlo natolik, že od té doby odmítala s manželem vést jakýkoli dialog, o který se Karf zprvu ještě snažil. Po určité době ji nechával sledovat, aby se přesvědčil, že je mu věrná, to však bylo pro Rozinu potupné. Tyto skutečnosti pak vedly k jejich naprostému odcizení, což v konečném důsledku nejvíce odnesla malá dcera Anče:

¹¹² WINTER, Zikmund. *Rozina sebranec*. Vyd. 1. Třebíč: Akcent, 2010, s. 125.

„[...] na počátku jí bylo k smrti protivno jeho lakomství, úzkostlivé počítání každého denáru, každého obřezaného nebo zlámaného groše, teď jest jí na něm protivno všecko, i to, že dýše. On vinen vším. Proč začal ji stíhat svou žárlivostí už v tu první dobu, kdy byla nevinna? Dával ji číhat leckterým padoušským tovaryšem.“¹¹³

V první fázi jejich hádek lze u Karfa zaznamenat pokus o smířlivé jednání a snahu o vyřešení sporů klidnou cestou, prostřednictvím vzájemného dialogu, ač jej to stálo mnoho úsilí a přemáhání. Z Rozininy strany však narazil na odpor, odmítla se kořit, protože toužila po zábavě, nechtěla dále snášet manželův útisk. Ten se v důsledku ženinych záletů a její neblahé pověsti ocitl v nelehkém společenském postavení, jež ho dohnalo nejprve k myšlenkám na rozvod, který však nebyl uskutečnitelný, a tak se rozhodl sprovodit Rozinu ze světa. Byl totiž zbaven hodnosti cechmistra a upadl v potupu, hrozilo dokonce, že jej vyloučí z cechu, pokud svou ženu nenapraví. Svářila se v něm proto touha po řešení konfliktu v tichosti a klidu, jak by skýtal rozvod, se šířavou nenávistí, takovou, „že by neváhal ženu svou vyzdvihnout na katovu káru k popravě.“¹¹⁴

Když domluvy a hádky Rozinu v jejím počínání nezastavily, rozhodl se Karf svou ženu vyhnat na ulici zcela bez prostředků. Rozzuřená Rozina proto manželovi začala ještě více ztrpčovat život a on jí oplácel stejnou mincí, až celý partnerský konflikt vygradoval do vraždy Janovy manželky.

Ač se v tomto příběhu neobjevuje typická postava oběti (jak jsme měli možnost vidět výše), jíž by bylo přímo křivděno a která by životem odnesla neshody svých pánů, dvě osoby byly přece jen zasaženy neblahým vývojem událostí. Jednou z nich je služebná Manda, která pobývala se svou paní po tu dobu, kdy byla manželem vyhnána a kterou vrah Mikuláš málem zabil společně s Rozinou, druhou je čtyřletá dcera Anče, jež byla nyní „naprosto svěřena rukám cizím, nelaskavým, vlastně lze říci, že nestaral se o ni nikdo.“¹¹⁵ Autor tak příběh uzavírá kruhem, protože na počátku byla malá Rozina rovněž samorostem. Paradoxem ovšem je, že Anče oba rodiče měla, a přece o ni nejevili zájem.

¹¹³ WINTER, Zikmund. *Rozina sebranec*. Vyd. 1. Třebíč: Akcent, 2010, s. 141.

¹¹⁴ *Ibid.*, s. 152.

¹¹⁵ *Ibid.*, s. 170.

Závěr

Zikmund Winter se vždy cítil být především historikem a toto povolání se promítá také do jeho beletristické tvorby. Ponejvíce se zajímal o kulturní život českých měst v 15. až 17. století a s tím související každodenní život měšťanů. Na pozadí významných historických událostí (většinou se jedná o předbělohorské období a vládu Rudolfa II.) se odehrávají individuální tragédie obyčejných měšťanských lidí, mnohdy se ocitajících na okraji společnosti. Často jako čtenáři nahlížíme do zákulisí manželského soužití, jejich konfliktů a hádek, jež gradují do zločineckého počínání jedné z postav. Téměř vždy se jedná o nerovná (ať už věkem nebo společenským postavením) či jinak nešťastná manželství. Někdy můžeme v příbězích vyzorovat jakousi paralelu mezi měšťanskou domácností, která se otřásá vnitřními sváry a krizí, a dějinnými událostmi. Vezměme si jako příklad výše rozebíranou novelu *Peklo*. Děj se odehrává v prvním desetiletí 17. století, což je doba, kdy se vyostřoval spor mezi bratry Rudolfem II. a Matyášem kvůli rozdílnému pohledu na politické otázky. Příběh tak můžeme vnímat jako aluzi na předzvěst třicetileté války.

Společným jmenovatelem analyzovaných próz je chorobná žárlivost, která ničí a rozkládá vztahy mezi partnery, jež by jinak mohly fungovat v klidu a míru. Žárlivost ve zkoumaných povídkách funguje jako hlavní kompoziční prvek a hybatel děje, kolem něhož se točí celá tragédie. Má morální funkci, protože se stáváme svědky toho, kam až může omezování osobní svobody zajít, a neotřelou formou je tak čtenář nabádán k poučení. Jeden z partnerů (ať už žena nebo muž) trpí majetnickými sklony a přehnanou starostlivostí (Alžběta Abelinová, Jan Karf) nebo ztrpčující podezřívavostí (Samuel Kolín). Tyto vlastnosti zpravidla stojí na počátku neštěstí. Z neodůvodněné žárlivosti se posléze stává odůvodněná, vygradovaná až do podoby chorobné žárlivosti projevující se zprvu hádkami později doprovázenými násilím (*Peklo*, *Judit zlé paměti*) a špehováním (*Peklo*, *Rozina sebranec*). Konečné řešení manželských neshod ústí jednak k smrti osoby, na niž je žárleno (Magdalena, Rozina), jednak v potrestání domnělé sokyně (Adlička) nebo důvěrnice (Judit). Postavy utlačované a omezované žárlivostí partnera se se vzniklou situací vyrovnávají skutečnou nevěrou (Lelius, Rozina) či v extrémním případě pokusem o vraždu druhá (Magdalena).

Zikmund Winter je tradičně řazen k realismu. V jeho dílech (nejen výše analyzovaných) se však mísí prvky jednak realistické, jednak neoromantické a naturalistické. Realismus můžeme postřehnout v jeho snaze po držení se faktů, což odkazuje k tomu, že mnoho času trávil v archivech a vzniklé „historické obrázky“ mají zpravidla reálný základ. Dokumentoval to, co se skutečně dělo uvnitř měšťanských domácností, čím si procházely. Můžeme jej cha-

rakterizovat jako pozorovatele každodenního života obyčejných lidí. Wintrovy prózy působí autenticky také tím, že postrádají „happyend“, málokterá povídka končí šťastně. Dotýká se rovněž typizace postav – Alžběta Abelinová, Samuel Kolín a Jan Karf – jsou typy chorobných žárlivců, Adlička a Judit jsou typy obětí žárlivých excesů.

Realismus se do jisté míry prolíná s naturalismem. Za naturalistické prvky v rozebíraných prózách můžeme považovat snahu o vykreslení negativních vztahů u lidí a zaměření na problematické jevy vyskytující se ve společnosti (mezi něž patří například alkoholismus nebo právě žárlivost). Chování některých postav je popisováno jako produkt okolního prostředí, respektive prostředí, v němž se osoba pohybuje (nejvíce patrná je tato tendence v novelách *Rozina sebranec* a *Peklo*). Příznakem toho, že určitá postava jedná v duchu naturalismu, je fakt, že tyto postavy nelze jednoznačně zařadit k postavám-definicím. Postavy-definice jsou rozkládány psychopatologickými vlivy a směřují k postavě-hypotéze.

Novoromantické tendence lze spatřovat v pojetí některých postav, například Rozina je rebelka, bouří se proti společnosti (ignoruje fakt, že svými nevěrami ubližuje manželově kariéře) a je svým způsobem jako sirotek vyvrhelem, společnosti.

Ukázala jsem, že realistická a naturalistická *techné*¹¹⁶ je ve Wintrových prózách zastoupena nejvíce – hlavním tématem povídek je úpadek partnerských vztahů a snaha o pravdivé, objektivní zobrazení manželského soužití, přičemž dochází k prolínání a vzájemnému prostupování obou směrů. Naproti tomu markery související s neoromantismem se objevují pouze jako ozvláštňující prvky, viz Rozinino „zasnoubení“ s italským sklářem Nikolou na setmělém hřbitově či pověřivost některých postav (Alžběta ve snaze o otěhotnění pojídá kořen mandragory). Uvedené symptomy vytváří dojem tajemna.

Prolínání zmíněných vlivů vytváří z Wintrových beletristických próz neobyčejná, čtenářsky přívětivá a nadčasová díla.

¹¹⁶ TUREČEK, Dalibor a kol. *České literární romantično: Synopticko-pulzační model kulturního jevu*. Brno: Host, 2012, s. 99.

Literatura

Primární literatura

WINTER, Zikmund. *Povídky*. Vyd. 1. Brno: Host, 2009. 412 s. ISBN 978-80-7294-330-2.

WINTER, Zikmund. *Obrázky*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1972. 336 s.

WINTER, Zikmund. *Rozina sebranec*. Vyd. 1. Třebíč: Akcent, 2010, 222 s. ISBN 978-80-7268-704-6.

Dobové recenze

AUTOR NEZNÁMÝ. Zikmund Winter: Rozina sebranec. *Lumír*, 1905, roč. 33, č. 11, s. 535–536.

ČERVINKA, Vincenc. Zikmund Winter: Povídky a obrázky historické. *Zlatá Praha: obrazový týdeník pro zábavu a poučení*, 1904, roč. 21, č. 35, s. 419.

ČERVINKA, Vincenc. Zikmund Winter: Rozina sebranec. *Zlatá Praha: obrazový týdeník pro zábavu a poučení*, 1905, roč. 22, č. 25, s. 299–300.

DYK, Viktor. Zikmund Winter. *Lumír*, 1912, roč. 40, č. 9, s. 426–428.

DRESLER, Václav. Zikmund Winter jako belletrista. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*, 1911, roč. 41, č. 5, s. 332–339.

KAMPER, Jaroslav. Nové historické romány. *Lumír*, 1910, roč. 38, č. 5, s. 221–231.

KAMPER, Jaroslav. Nové historické romány. *Lumír*, 1910, roč. 38, č. 6, s. 273–281.

PRAŽÁK, Albert. Prof. Dr. Zikmund Winter. *Zlatá Praha: obrazový týdeník pro zábavu a poučení*, 1912, roč. 29, č. 41-42, s. 507–508.

SEKANINA, František. Zikmund Winter: Staré listy. *Zlatá Praha: obrazový týdeník pro zábavu a poučení*, 1902, roč. 19, č. 14, s. 167–168.

ŠALDA, František Xaver. Zikmund Winter: Bouře a přehánka. *Novina*, 1908, roč. 2, č. 13, s. 412–413.

THEER, Otakar. Zikmund Winter. *Zlatá Praha: obrazový týdeník pro zábavu a poučení*, 1907, roč. 24, č. 25, s. 295.

ZÍBRT, Čeněk. Dr. Zikmund Winter. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*, 1907, roč. 37, č. 3, s. 248–261.

VYKOUKAL, František Vladimír. Bez názvu. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*, 1908, roč. 38, č. 3, s. 256–257.

Sekundární literatura

AUTOR HESLA NEUVEDEN. „Žárlivost“. In: BENEŠOVÁ, Jitka (red.). *Všeobecná encyklopedie*. 4. Ř–Ž. Vyd. 1. Praha: Diderot, 1998, s. 705. ISBN 80-85841-37-1.

BLÜML, Josef. Kulturní historik Zikmund Winter. In *Zikmund Winter mezi historií a uměním: Materiály z mezioborové vědecké konference, pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR, Muzejním spolkem královského města Rakovníka a Okresním muzeem Rakovník*. BROŽOVÁ, Věra (eds.). Vyd. 1. Rakovník: Okresní muzeum Rakovník, 1996, s. 51–59. ISBN 80-85081-16-4.

BROŽOVÁ, Věra. „Zikmund Winter“. In MERHAUT, Luboš (eds.). *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 4. U–Ž. 2. sv. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, 2105 s. ISBN 978-80-200-1671-3.

BROŽOVÁ, Věra. Komentář. In *Povídky*. WINTER, Zikmund. Vyd. 1. Brno: Host, 2009, s. 337–364. ISBN 978-80-7294-330-2.

ČORNEJ, Petr. Zikmund Winter a Gollova škola. In *Zikmund Winter mezi historií a uměním: Materiály z mezioborové vědecké konference, pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR, Muzejním spolkem královského města Rakovníka a Okresním muzeem Rakovník*. BROŽOVÁ, Věra (eds.). Vyd. 1. Rakovník: Okresní muzeum Rakovník, 1996, s. 60–79. ISBN 80-85081-16-4.

DOLEŽEL, Lubomír. *Narativní způsoby v české literatuře*. Vyd. 1. Praha: Český spisovatel, 1993, 144 s. ISBN 80-202-0418-0.

HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně: Česká literatura devatenáctého století*. Vyd. 2. Praha: ARSCI, 2010. 326 s. ISBN 978-80-7420-011-3.

HODROVÁ, Daniela a kol. *...na okraji chaosu...: Poetika literárního díla 20. století*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2001. 865 s. ISBN 80-7215-140-1.

JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Zikmund Winter (1846–1912). In *Česká literatura od počátků k dnešku*. LEHÁR, Jan (eds.). Vyd. 2. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 346–351. ISBN 80-7106-308-8.

JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Humor Zikmunda Wintra a jeho ironie. In *Stoletou alejí: o české próze minulého věku*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 272–277.

JIRÁSEK, Bohumil. K poetice Wintrových rakovnických obrázků. In *Zikmund Winter mezi historií a uměním: Materiály z mezioborové vědecké konference, pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR, Muzejním spolkem královského města Rakovníka a Okresním muzeem Rakovník*. BROŽOVÁ, Věra (eds.). Vyd. 1. Rakovník: Okresní muzeum Rakovník, 1996, s. 142–149. ISBN 80-85081-16-4.

JIROUŠEK, Bohumil. Zikmund Winter v době univerzitních studií. In *Zikmund Winter mezi historií a uměním: Materiály z mezioborové vědecké konference, pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR, Muzejním spolkem královského města Rakovníka a Okresním muzeem Rakovník*. BROŽOVÁ, Věra (eds.). Vyd. 1. Rakovník: Okresní muzeum Rakovník, 1996, s. 23–32. ISBN 80-85081-16-4.

MACHALA, Lubomír a kol. *Panorama české literatury 1: do roku 1989*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2015, 607 s. ISBN 978-80-242-4818-9.

MERKLE, Rolf. *Láska a žárlivost: jak se žárlivost rodí a jak se jí můžeme jednou provždy zbavit*. Praha: PRAGMA, 1997, 103 s. ISBN 80-7205-485-6.

NOVÁK, Arne – NOVÁK, Jan V. *Přehledné dějiny literatury české*. Vyd. 5. Brno: Atlantis, 1995, 1804 s. ISBN 80-7108-105-1.

PEŠAT, Zdeněk. Dvě údobí Wintrovy prózy. In *Zikmund Winter mezi historií a uměním: Materiály z mezioborové vědecké konference, pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR, Muzejním spolkem královského města Rakovníka a Okresním muzeem Rakovník*. BROŽOVÁ, Věra (eds.). Vyd. 1. Rakovník: Okresní muzeum Rakovník, 1996, s. 136–141. ISBN 80-85081-16-4.

PLZÁK, Miroslav. *Othelon aneb manuál o žárlivosti*. Vyd. 1. Praha: MOTTO, 1999, 120 s. ISBN 80-7246-020-X.

SHAKESPEARE, William. *Othello*. Vyd. 1. Brno: Větrné mlýny, 2005, 159 s. ISBN 80-86907-15-5.

STICH, Alexandr. K stylistice historické prózy Zikmunda Wintra. In *Zikmund Winter mezi historií a uměním: Materiály z mezioborové vědecké konference, pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR, Muzejním spolkem královského města Rakovníka a Okresním muzeem Rakovník*. BROŽOVÁ, Věra (eds.). Vyd. 1. Rakovník: Okresní muzeum Rakovník, 1996, s. 123–135. ISBN 80-85081-16-4.

TUREČEK, Dalibor a kol. *České literární romantično: Synopticko-pulzační model kulturního jevu*. Brno: Host, 2012, 342 s. ISBN 978-80-7294-733-1.

URVÁLKOVÁ, Zuzana. Romantická stopa ve Wintrově novelistické povídce Vojačka. *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*, 2008, roč. 56, č. 10, s. 145–157. ISSN 1213-2144.